
This is the **published version** of the bachelor thesis:

López Martín, Estela. *El dret a la pau en temps de guerra : anàlisi de l'eficàcia normativa i l'aportació humanitzadora de la Comunitat de Sant'Egidio*. Treball de Final de Grau (Universitat Autònoma de Barcelona), 2026 (Dret). 49 pàg.

This version is available at <https://ddd.uab.cat/record/331849>

under the terms of the license.

EL DRET A LA PAU EN TEMPS DE GUERRA

ANÀLISI DE L'EFICÀCIA NORMATIVA I L'APORTACIÓ HUMANITZADORA DE LA COMUNITAT DE SANT'EGIDIO

GRAU EN DRET

Treball Final de Grau (ApS)

Alumna: Estela López Martín

Tutor: Joan Lluís Pérez Francesch

Curs: 2025/2026

13/05/2026

“No hay camino para la paz, la paz es el camino.”

Mahatma Gandhi

AGRAÏMENTS

En primer lloc, volia agrair al meu tutor de TFG, Joan Lluís Pérez Francesch, per l'ajuda proporcionada i els consells rebuts durant l'elaboració del treball. Vull agrair, també, a la Comunitat de Sant'Egidio, especialment al Manel (coordinador de la Comunitat), per obrir-me les portes i donar-me l'oportunitat de conèixer la gran tasca social que realitzen.

A la meua família, que m'ha fet costat durant tot el temps que he dedicat al treball; gràcies per ser-hi sempre.

Així mateix, vull agrair-me a mi mateixa la constància i l'esforç que he invertit en aquest projecte i la determinació per tirar-lo endavant.

Finalment, gràcies al lector. En un context global on sembla que es parla tan poc de la pau, el meu desig és que aquestes pàgines convidin a la reflexió. Si aquest treball aconsegueix que algú s'aturi a pensar en la importància i la urgència d'aquest dret, tot l'esforç dedicat haurà tingut sentit.

RESUM

Aquest Treball de Fi de Grau analitza la vigència del dret humà a la pau en l'actual context de “l'Edat de la Força”, caracteritzat per una escalada militar global i la crisi de l'eficàcia del sistema internacional. Es planteja com a hipòtesi central que el reconeixement formal del dret a la pau en els acords internacionals resulta insuficient si no existeix un compromís actiu que en garanteixi l'efectivitat real. L'objectiu principal és reivindicar la pau com a categoria jurídica i analitzar la distància entre la normativa i la seva aplicació pràctica en el panorama global actual.

Mitjançant la metodologia d'Aprenentatge Servei (ApS) en col·laboració amb la Comunitat de Sant'Egidio, s'examina l'evolució del concepte de pau positiva, des dels precursors humanistes fins a la Declaració de l'ONU de 2016, i s'avalua la fragilitat del Dret Internacional Humanitari davant els conflictes contemporanis. Finalment, s'analitza el model de mediació de Sant'Egidio a Moçambic (1992) com a referent de la “diplomàcia de segona via” i de la seva capacitat humanitzadora davant la paràlisi de les institucions oficials. Les conclusions del treball confirmen la hipòtesi inicial en evidenciar la bretxa crítica existent entre el marc legal i el seu compliment efectiu, determinant que la pau no és un acte puntual, sinó un procés estructural que exigeix la participació de la societat civil. En última instància, la investigació sosté que la pau requereix tant un compromís ètic personal com una estructura jurídica que la transformi en un dret subjectiu exigible, fonamentat plenament en la dignitat humana.

Paraules clau: Dret a la pau, Dret Internacional Humanitari, Comunitat de Sant'Egidio, eficàcia normativa, dignitat humana.

RESUMEN

Este Trabajo de Fin de Grado analiza la vigencia del derecho humano a la paz en el actual contexto de "la Edad de la Fuerza", caracterizado por una escalada militar global y la crisis de la eficacia del sistema internacional. Se plantea como hipótesis central que el reconocimiento formal del derecho a la paz en los acuerdos internacionales resulta insuficiente si no existe un compromiso activo que garantice su efectividad real. El objetivo principal es reivindicar la paz como categoría jurídica y analizar la distancia entre la normativa y su aplicación práctica en el panorama global actual.

Mediante la metodología de Aprendizaje Servicio (ApS) en colaboración con la Comunidad de Sant'Egidio, se examina la evolución del concepto de paz positiva, desde los precursores humanistas hasta la Declaración de la ONU de 2016, y se evalúa la fragilidad del Derecho Internacional Humanitario ante los conflictos contemporáneos. Finalmente, se analiza el modelo de mediación de Sant'Egidio en Mozambique (1992) como referente de la “diplomacia de segunda

vía” y de su capacidad humanizadora frente a la parálisis de las instituciones oficiales. Las conclusiones del trabajo confirman la hipótesis inicial al evidenciar la brecha crítica existente entre el marco legal y su cumplimiento efectivo, determinando que la paz no es un acto puntual, sino un proceso estructural que exige la participación de la sociedad civil. En última instancia, la investigación sostiene que la paz requiere tanto un compromiso ético personal como una estructura jurídica que la transforme en un derecho subjetivo exigible, fundamentado plenamente en la dignidad humana.

Palabras clave: Derecho a la paz, Derecho Internacional Humanitario, Comunidad de Sant'Egidio, eficacia normativa, dignidad humana.

ABSTRACT

This Bachelor's Thesis analyses the validity of the human right to peace within the current context of the "Age of Force", characterized by global military escalation and a crisis in the effectiveness of the international system. The central hypothesis posits that the formal recognition of the right to peace in international agreements is insufficient without an active commitment to guarantee its real effectiveness. The primary objective is to reclaim peace as a legal category and analyse the gap between regulations and their practical application in the current global landscape.

Through a Service-Learning (SL) methodology in collaboration with the Community of Sant'Egidio, the evolution of the concept of positive peace is examined, from its humanist precursors to the 2016 UN Declaration, and the fragility of International Humanitarian Law in the face of contemporary conflicts is evaluated. Finally, Sant'Egidio's mediation model in Mozambique (1992) is analysed as a benchmark for "Track II diplomacy" and its humanizing capacity in the face of the paralysis of official institutions. The study's conclusions confirm the initial hypothesis by highlighting the critical gap between the legal framework and its effective compliance, determining that peace is not a one-off event, but a structural process that requires the participation of civil society. Ultimately, the research maintains that peace requires both a personal ethical commitment and a legal structure that transforms it into an enforceable subjective right, fully grounded in human dignity.

Keywords: Right to peace, International Humanitarian Law, Community of Sant'Egidio, normative effectiveness, human dignity.

ÍNDIX

LLISTA D'ABREVIATURES	8
INTRODUCCIÓ	10
CAPÍTOL I: EL DRET A LA PAU	13
1. FONAMENTS CONCEPTUALS.....	13
a. EVOLUCIÓ DEL CONCEPTE DE PAU: DE LA <i>ABSENTIA BELLI</i> AL DRET DE SOLIDARITAT	13
b. LA FITA DE LA JURIDIFICACIÓ: LA DECLARACIÓ DE 2016.....	14
c. L'APORTACIÓ DE JOAN XXIII: LA PAU COM A ORDRE SOCIAL I JURÍDIC	15
d. LA PAU COM A ELECCIÓ POLÍTICA: EL “NOU MULTILATERALISME”	16
2. ELS PRECURSORS DE L'EVOLUCIÓ NORMATIVA	17
a. LA LLAVOR HUMANISTA: ERASME DE ROTTERDAM	17
b. EL PROJECTE JURÍDIC DE LA PAU PERPÈTUA: IMMANUEL KANT	18
c. BERTHA VON SUTTNER: LA MOBILITZACIÓ DE LA CONSCIÈNCIA I EL DRET.....	18
d. RENÉ CASSIN: LA PAU A TRAVÉS DELS DRETS INDIVIDUALS	19
e. LUIGI STURZO: LA DIMENSIÓ CRÍTICA SOBRE LA NATURALESA DE LA GUERRA AL SEGLE XX.....	20
3. PAU, DIGNITAT I LLIBERTAT DE CONSCIÈNCIA: EL TESTIMONI DE FRANZ JÄGERSTÄTTER.....	21
4. ESTUDI DE CAS: REONEIXEMENT CONSTITUCIONAL A COLÒMBIA	22
a. EL MARC CONSITUCIONAL DE 1991 I LA JURISPRUDÈNCIA DE LA CORT	22
b. DE L'ACORD DE 2016 A LA PROPOSTA DE “PAU TOTAL”	23
c. LLUMS I OMBRES EN LA TRANSFORMACIÓ DE LA VIOLÈNCIA	23
CAPÍTOL II: LA CRISI DE L'EFICÀCIA NORMATIVA	24
1. EL DRET INTERNACIONAL HUMANITARI	24

2.	LA CRISI DE L'EFICÀCIA NORMATIVA: 75 ANYS DE LES CONVENÇIONS DE GINEBRA	27
a.	L'ARTICLE 3 COMÚ: CONFLICTES ARMATS NO INTERNACIONALS	28
3.	ENJUDICIAMENT INTERNACIONAL DELS CRIMS DE GUERRA	29
a.	EXEMPLES D'INCOMPLIMENT	30
CAPÍTOL III: DE LA NORMA A L'ACCIÓ		34
1.	LA COMUNITAT DE SANT'EGIDIO	34
a.	IDENTITAT I VALORS: LES TRES P (PREGÀRIA, POBRES I PAU).....	34
b.	EL MÈTODE DE SANT'EGIDIO	35
2.	LA PAU EN MOÇAMBIC COM A EXEMPLE DE MEDIACIÓ (1992).....	36
3.	COMPARATIVA: LA PAU DE 1992 ENFRONT LES NEGOCIACIONS DE PAU CONTEMPORÀNIES	37
CONCLUSIONS		39
DECLARACIÓ D'ÚS D'INTEL·LIGÈNCIA ARTIFICIAL		41
BIBLIOGRAFIA.....		42
WEBGRAFIA.....		47

LLISTA D'ABREVIATURES

ApS: Aprenentatge Servei.

BRAVO: *Birth Registration for All Versus Oblivion.*

CE: Constitució Espanyola.

CICR: Comitè Internacional de la Creu Roja.

CIDH: Cort Interamericana de Drets Humans.

CIDOB: *Barcelona Centre for International Affairs.*

CIJ: Cort Internacional de Justícia.

CONADEP: Comisión Nacional Sobre La Desaparición De Personas.

CPI: Cort Penal Internacional.

DIH: Dret Internacional Humanitari.

DREAM: *Drug Resource Enhancement against AIDS and Malnutrition.*

DUDH: Declaració Universal dels Drets Humans.

ECHR: *European Court of Human Rights.*

ELN: Ejército de Liberación Nacional.

EUA: Estats Units d'Amèrica.

FARC-EP: Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia – Ejército del Pueblo.

FRELIMO: Frente de Liberación de Mozambique.

IA: Intel·ligència Artificial.

IIDH: *Institut International des Droits de l'Homme.*

ONG: Organització No Governamental.

ONU: Organització de les Nacions Unides.

ONUMOZ: Operació de les Nacions Unides a Moçambic.

PIB: Producte Interior Brut.

RENAMO: Resistencia Nacional Mozambiqueña.

SETC: Sales Extraordinàries de les Corts de Cambodja.

SIPRI: *Stockholm International Peace Research Institute.*

STC: Sentència del Tribunal Constitucional.

TESL: Tribunal Especial para Sierra Leone.

TFG: Treball Final de Grau.

TPIR: Tribunal Penal Internacional per a Ruanda.

TPIY: Tribunal Penal Internacional per a l'ex-Iugoslàvia.

UAB: Universitat Autònoma de Barcelona.

UNICEF: *United Nations International Children's Emergency Fund.*

VIH/SIDA: Virus de la Immunodeficiència Humana / Síndrome d'Immunodeficiència Adquirida.

INTRODUCCIÓ

L'estat actual del sistema internacional ens obliga a reflexionar sobre la vigència i l'eficàcia de les normes que regeixen la convivència global. Ens trobem immersos en el que Andrea Riccardi ha definit com "l'Edat de la Força", un període on la guerra s'ha convertit en l'eina principal per a la persecució d'interessos particulars (polítics i estratègics), ignorant completament les institucions que van néixer, precisament, per a fer realitat la pau. En un món on la violència es normalitza, la pregunta és ineludible: *qui parla avui de la pau?*

Per poder arribar a entendre com s'ha arribat fins a aquest punt, cal mirar enrere. Després dels horrors viscuts durant la Segona Guerra Mundial¹, va sorgir la necessitat de protegir la població civil mitjançant la creació d'una estructura jurídica: l'Organització de les Nacions Unides (ONU). Aquesta fita va suposar l'inici d'un esforç per protegir la població civil, que des d'aquell moment ha passat a ser, paradoxalment, la principal víctima dels conflictes. Durant la Guerra Freda, la pau es va mantenir sota un precari equilibri de dissuasió nuclear que va acabar amb la caiguda del Mur de Berlín l'any 1989. El que en aquell moment va semblar l'inici d'una era de globalització i llibertat, la realitat ha estat ben diferent: una "globalització a mitges", limitada als capitals i la tecnologia, que ha generat buits de governança i una forta reacció identitària. El declivi de l'eficàcia de l'ONU és avui dia una realitat admesa pel propi organisme davant la incapacitat de poder frenar conflictes com la invasió d'Ucraïna, que representa la primera vegada des de la Segona Guerra Mundial que un gran Estat envaeix un altre de manera total.

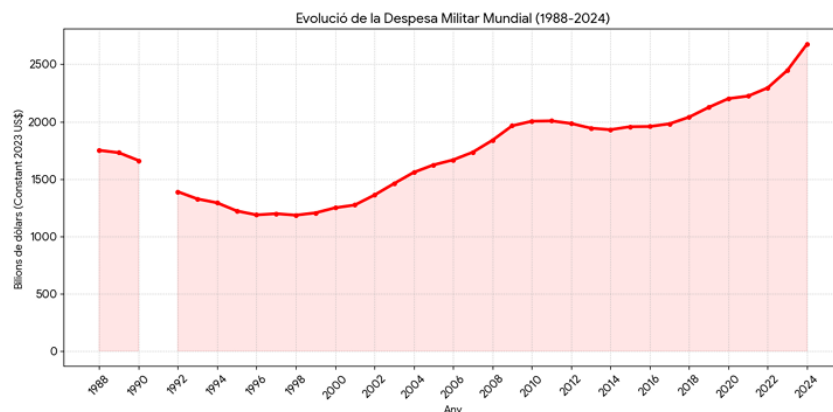
La invasió d'Ucraïna ha representat un punt de no retorn que, com assenyala el darrer informe del CIDOB (*Barcelona Centre for International Affairs*) (2025), ha certificat la paràlisi del Consell de Seguretat de l'ONU.

Actualment, el panorama internacional mostra una preocupant fractura de la diplomàcia on la força militar s'imposa clarament al consens. Amb la guerra d'Ucraïna enquistada i l'escalada al Pròxim Orient, el diàleg com a eina de resolució sembla una solució cada cop més llunyana i ineficaç. La crisi del Pròxim Orient ha arribat a un extrem crític aquest abril de 2026 amb l'obertura de fronts directes que involucren diferents països com són l'Iran, Israel i els Estats Units. Malgrat que el Pakistan ha exercit un paper clau mitjançant una treva de dues setmanes, les constants violacions sobre el terreny confirmen que el diàleg és, ara mateix, una eina fràgil i insuficient.

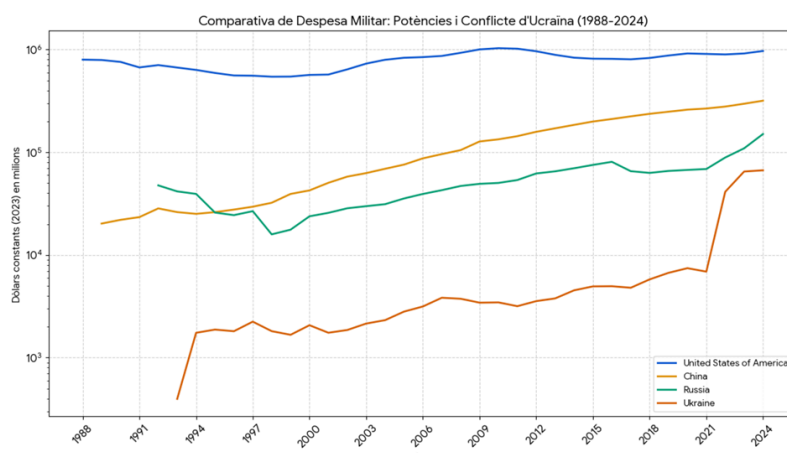
A més a més, segons l'ONU i UNICEF, la situació al Líban també és catastròfica, amb més d'un milió de desplaçats i un sistema sanitari al límit del col·lapse. Aquestes treves temporals que s'han anat aconseguint actuen com a simples parèntesis en una violència que, lluny de resoldre's, s'enquista i afecta directament l'estabilitat econòmica i energètica global. La incapacitat d'arribar a acords reflecteix un món on la diplomàcia perd la batalla contra la força militar.

Aquesta “Edat de la Força” de la que en parla Riccardi, no és només una preocupació política, sinó que es pot quantificar. Segons les dades recents del SIPRI (*Stockholm International Peace Research Institute*) (2025), la despesa militar mundial va assolir el seu màxim històric l’any 2024, arribant als 2.676 bilions de dòlars. Entre 2021 i 2024, la despesa global ha crescut un 20,4 %, trencant amb l’estabilitat de la dècada anterior i validant la tesi de la recuperació de la força com a eina política.

El rearmament és especialment dràstic a Europa, on la despesa militar ha augmentat un 54,3 % en només tres anys. De les dades observades podem destacar el següent: Rússia ha incrementat la seva despesa un 119,3 % des de 2021, dedicant un 7,05 % del seu PIB a armament bèl·lic; Ucraïna, d'altra banda, destina ja el 34,48 % del Seu PIB a la defensa. Aquesta escalada, on també participen potències com els Estats Units (amb prop d’un bilió de dòlars de despesa) i la Xina (amb un creixement del 19 %), certifica el fracàs dels mecanismes de seguretat col·lectiva (SIPRI, 2025).

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del SIPRI Military Expenditure Database (2025).

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del SIPRI Military Expenditure Database (2025).

Davant aquesta realitat, la hipòtesi que sosté aquest treball és que assolir la pau mundial i reconèixer-la efectivament com un dret humà avui dia no és possible des d'una vessant purament formal. L'objectiu principal, d'altra banda, és reivindicar la importància del concepte de pau com una categoria atemporal i demostrar que no és suficient amb el seu reconeixement sobre el paper. La pau requereix un manteniment actiu i una disposició universal de garantia que transcendeixi la mera absència de conflicte.

Aquest Treball de Fi de Grau s'ha plantejat seguint la modalitat d'Aprenentatge Servei (ApS). És una proposta que ens permet combinar l'anàlisi jurídica acadèmica amb la prestació d'un servei a la comunitat, involucrant-se en una necessitat social real mitjançant la col·laboració amb una entitat sense afany de lucre, en aquest cas, la Comunitat de Sant'Egidio. Una organització internacional que té com a objectiu, entre d'altres, la lluita per la pau i l'acció en favor de les persones pobres, i de la que en parlarem més endavant.

Les trobades amb la Comunitat han estat especialment rellevants i han influït molt en l'estructuració del treball. He tingut l'oportunitat de trobar-me amb ells en un parell d'ocasions i ha sigut realment determinant, parlant de primera mà amb persones que treballen diàriament en la mediació i l'acompanyament dels més necessitats, m'han ajudat a veure que la pau és realment necessària i urgent i requereix d'un compromís actiu per part de tota la comunitat internacional.

Per assolir els objectius fixats, el treball s'estructura en tres blocs. Al primer Capítol s'estableix la fonamentació conceptual i l'evolució normativa: des dels precursors (com poden ser Erasme, Kant, Sturzo), fins a la fita de la Declaració de 2016 de l'ONU, vinculant la pau amb la dignitat i la llibertat de consciència.

El segon Capítol fa una contextualització del món actual i de la falta de compliment per part dels Estats del dret internacional. Si en el primer Capítol es defineix el concepte de "dret a la pau", en aquest segon s'estudia l'aplicació i el respecte del que, avui dia, gaudeix el Dret Internacional.

Per últim, en el tercer Capítol es recull l'experiència de l'Aprenentatge Servei i constitueix el nucli pràctic del treball, on s'analitzarà el treball que ha dut a terme la Comunitat a Moçambic per a assolir la pau. Aquest estudi permetrà constatar que, en la realitat, la pau no és un acte puntual, sinó un procés extremadament llarg que pot durar anys. Es posarà de manifest que el gran repte no és només arribar a signar un acord de pau, sinó el treball diari i estructural que ve després i que és fonamental per mantenir-la en el temps.

CAPÍTOL I: EL DRET A LA PAU

1. FONAMENTS CONCEPTUALS

a. EVOLUCIÓ DEL CONCEPTE DE PAU: DE LA *ABSENTIA BELLI* AL DRET DE SOLIDARITAT

Històricament, la pau va ser entesa pel Dret Internacional sota un prisma negatiu: la mera absència de conflictes armats (el que es coneix com a *pau negativa*). No obstant això, el pensament jurídic contemporani ha evolucionat, ja no és possible sostenir una idea merament negativa de la pau basada només en l'absència de conflictes. Ara, també hi ha una concepció positiva de la pau: no és suficient amb la falta de violència directa, sinó que exigeix l'erradicació de la violència estructural i cultural (Arrieta-López, 2022).

En el nostre ordenament jurídic, aquest enfocament troba el seu fonament en la protecció de la integritat física i moral que recull l'article 15 de la Constitució. En aquest sentit, la Sentència del Tribunal Constitucional 11/1981 resulta essencial, doncs defineix aquest dret com la *inviolabilitat de la persona contra qualsevol tipus d'intervenció no consentida sobre el seu cos*. Tal sentència reforça la idea que una veritable pau jurídica no és un estat d'inacció, sinó que requereix la garantia absoluta de la dignitat personal davant qualsevol forma de coerció física.

En aquest sentit, la pau s'erigeix com un pressupòsit necessari per a l'exercici de qualsevol altre dret fonamental, vinculant-se estretament amb el valor de la dignitat humana (art. 10.1 CE). Aquesta premissa es troba alineada amb la doctrina clàssica del Tribunal Constitucional, que en la seva STC 53/1985 defineix el dret a la vida com *el supòsit ontològic sense el qual la resta de drets no tindrien existència possible*. Per tant, l'Estat té l'obligació positiva de garantir un marc de convivència pacífica que permeti protegir el dret a la pau davant qualsevol forma de violència.

Sota aquesta nova categoria, la pau es classifica com un dret de tercera generació o de la solidaritat. Aquesta classificació implica que la seva realització no depèn només de l'abstenció de l'ús de la força, sinó d'un deure de cooperació internacional i solidaritat per a enfrontar desafiaments globals (com podrien ser la pobresa o el canvi climàtic). Precisament, aquesta naturalesa de la pau com a dret de solidaritat implica deures que transcendeixen les fronteres estatals. Aquesta idea va ser ratificada per la Cort Internacional de Justícia en la seva sentència del cas Barcelona Traction (1970), on va establir l'existència d'obligacions *erga omnes*. Segons la Cort, hi ha deutes que els Estats tenen cap a la comunitat internacional, incloent-hi la protecció dels drets humans fonamentals; així doncs, la pau deixa de ser un assumpte exclusivament intern de cada país per esdevenir una responsabilitat col·lectiva universal.

Com a conseqüència d'aquesta dimensió global, el dret a la pau presenta una naturalesa dual:

1. *Dimensió col·lectiva*: com a dret dels pobles a mantenir la seva supervivència i seguretat global.
2. *Dimensió individual*: com un dret inherent a cada persona, derivat directament de la seva dignitat, que permet exigir entorns lliures de violència estructural i cultural.

No obstant això, com assenyalen Gil Martín i Sánchez Piñero (2024), aquest procés de “juridificació” no ha estat exempt de dificultats, sent qualificat com un procés de codificació encara inacabat.

b. LA FITA DE LA JURIDIFICACIÓ: LA DECLARACIÓ DE 2016

En el marc de les Nacions Unides, l'evolució ha estat constant. Des dels primers intents de vincular la pau amb la seguretat, s'ha transitat cap a una visió on la pau és considerada com un dret de tercera generació o de solidaritat (Arrieta-López, 2022).

Aquest avanç va culminar en una fita normativa: la Resolució 71/189 de l'Assemblea General, aprovada el 19 de desembre de 2016, que conté la Declaració sobre el Dret a la Pau. L'article 1 s'estableix de la següent manera: “tota persona té dret a gaudir de la pau de manera que es promoguin tots els drets humans i s'aconsegueixi el desenvolupament”. Del seu Article 2 també és important notar la vinculació que estableix entre la consolidació de la pau amb l'alliberament del “temor i de la misèria”.

No obstant això, un dels aspectes més crítics des de la perspectiva de la tècnica jurídica és la naturalesa d'aquesta resolució. Malgrat la seva rellevància política, la Declaració sobre el Dret a la Pau es troba dins del que es coneix com a *soft law* (dret tou); és a dir, un instrument no vinculant que no genera obligacions jurídiques immediates ni mecanismes de tutela judicial directa per als Estats. Aquesta manca de caràcter imperatiu explica per què, tot i ser considerada una “fita normativa”, la seva aplicació pràctica resulta extremadament complexa en un sistema internacional fragmentat. La doctrina descriu aquest procés de juridificació com a “tortuós i encara inacabat”.

L'anàlisi de la Declaració de 2016 no pot obviar el gran contrast existent entre les propostes inicials de la societat civil, especialment la Declaració de Santiago de 2010. Tal com adverteix el professor Villán Durán (2020), el text final de l'ONU va resultar ser una versió clarament “aigualida” de les aspiracions originals. Per poder arribar a assolir el consens entre els Estats, molts d'ells reticents a cedir sobirania en defensa i seguretat, es van acabar eliminant elements

essencials que figuraven en les primeres versions, com el dret a l'objecció de consciència, obligacions estrictes de desarmament o la definició del dret a la pau com un dret humà independent i autònom. Aquesta pèrdua d'ambició reflecteix la tensió entre l'idealisme dels drets humans i la realitat de les relacions internacionals.

La definició d'aquest dret continua sent complexa a causa dels diversos abordatges teòrics i a la dificultat de la seva gestió internacional. Per això és interessant acudir a veus més universals i que res tenen a veure amb el dret, per poder superar la rigidesa dels textos jurídics, que sovint redueixen la pau a un simple equilibri de forces.

En aquest context, el Papa Lleó XIV, en el seu missatge per a la LIX Jornada Mundial de la Pau (1 de gener de 2026), aporta una dimensió ètica basada en el que anomena una «pau desarmada i desarmant». El Pontífex subratlla que la pau no pot ser un simple equilibri de poder o el resultat d'una dissuasió basada en la por, sinó que ha de ser un “camí d'esperança” construït sobre el diàleg i el perdó. Lleó XIV fa una crida directa a “abolir la cultura de la guerra”, denunciant que la inversió en armament és un afront a la dignitat humana quan persisteixen necessitats bàsiques insatisfetes. Aquesta visió actualitza el concepte de “pau positiva” en vincular-la no sols amb la norma, sinó amb una “solidaritat fraterna” global que és, en última instància, la qual cosa dona sentit al Dret.

c. L'APORTACIÓ DE JOAN XXIII: LA PAU COM A ORDRE SOCIAL I JURÍDIC

Si bé la juridificació internacional del dret a la pau ha estat un procés “tortuós i inacabat” (La Spina, 2023), és impossible entendre l'evolució de la pau positiva sense la figura de Joan XXIII. El seu pensament actua com el pont necessari entre els ideals humanistes clàssics i el reconeixement de la pau com un dret de tercera generació que avui recullen les Nacions Unides. La seva contribució fonamental s'articula en l'encíclica *Pacem in Terris* (1963), document que, tot i el seu origen eclesial, té una naturalesa profundament jurídica i universal.

En ple context de la Guerra Freda, Joan XXIII va transcendir la visió de la pau com a simple “equilibri d'armaments” per definir-la com la *tranquillitas odrinis* (tranquil·litat de l'ordre), un ordre que s'ha d'erigir sobre quatre pilars: la veritat, la justícia, l'amor i la llibertat

És crucial subratllar que, segons el pontífex, la pau és indissociable de la protecció dels drets de la persona. Si l'ordenament jurídic no garanteix les necessitats bàsiques i el respecte a la integritat de l'individu, no podem parlar d'un estat de pau, encara que no hi hagi bombes. Aquest enfocament ens permet connectar directament la pau amb la funció social del Dret.

La visió de Joan XXIII és revolucionària per tres motius. En primer lloc perquè trobem una

vinculació amb la dignitat humana: molt abans que la resolució de l'ONU de 2016 vinculés la pau amb la "llibertat del temor i la misèria" (A/HRC/RES/32/28; A/RES/71/189) ell ja sostenia que no hi podia haver pau si no es respecten els drets i deures de la persona. En segon lloc, estableix la pau com a exigència del bé comú i considera que és una responsabilitat dels poders públic. Aquesta idea és la que recull el Papa Lleó XIV (en el seu discurs de pau de l'1 de gener de 2026) en denunciar la cultura de la guerra com una fallida de la política i de la cura del bé comú. Per últim, el pontífex va ser precursor en demanar una autoritat pública de caràcter mundial regulada pel dret i basada en la subsidiarietat per garantir la seguretat global.

El llegat de Joan XXIII ens permet afirmar que la pau no és un estat estàtic de no-agressió (*pau negativa*), sinó un dinamisme jurídic que exigeix la participació activa de totes les institucions per garantir la dignitat de l'individu.

d. LA PAU COM A ELECCIÓ POLÍTICA: EL "NOU MULTILATERALISME"

Davant la crisi actual del sistema de seguretat col·lectiva, l'ONU ha proposat una re-definició del dret a la pau sota el concepte de "Nou Multilateralisme" en el document *A New Agenda for Peace* (2023). Aquest reconeix que avui dia ens trobem davant un punt d'inflexió històric: el període de la postguerra freda ha acabat i estem transitant cap a un ordre mundial fragmentat i multipolar.

La premissa fonamental que se sosté en aquest informe de les Nacions Unides (2023) és que la guerra no és una fatalitat natural ni una data immutable, sinó que és sempre conseqüència de les decisions humanes. Per tant, si recórrer a les armes en lloc del diàleg, o a la coacció en lloc de la negociació, és una elecció, la pau també ho pot i ho ha de ser. Aquesta visió obliga als Estats a un recompromís moral i jurídic amb el manteniment de la seguretat humana per sobre dels interessos nacionals.

Segons la doctrina més recent de l'ONU, el manteniment de la pau en el segle XXI s'ha de sustentar sobre tres pilars fonamentals que operen com a principis rectors del dret internacional: la confiança, la solidaritat i la universalitat. La confiança es considera la pedra angular del sistema, la condició per a l'expectativa que els Estats respectaran els compromisos adquirits i que permet la cooperació internacional. Sense aquest pilar, els Estats retrocedeixen cap a l'instint bàsic de la seguretat unilateral, generant més inseguretat per a tothom. La solidaritat, d'altra banda, és entesa com un deure col·lectiu per corregir les injustícies històriques i les diferències estructurals (com el llegat del colonialisme o l'esclavatge) que actuen com a barreres tant per la pau com pel desenvolupament. I, per últim, la universalitat és aquell principi que exigeix l'aplicació del dret internacional i dels drets humans sense dobles estàndards, reconeixent que la inestabilitat no és

exclusiva de certes regions, sinó que els riscos globals afecten tots els Estats per igual (clima, virus, ciberatacs, etc.).

El marc conceptual del dret a la pau s'amplia per abordar nous dominis que han superat les regulacions tradicionals del *ius ad bellum*. Per això, es proposen 12 Accions per a la Pau que tenen per objectiu implementar aquest “Nou Multilateralisme”. Entre aquestes accions es destaca la necessitat d'eliminar les armes nuclears, prioritzar la diplomàcia preventiva i, especialment, desmantellar les estructures de poder patriarcal que impedeixen una pau sostenible. La pau positiva exigeix desmantellar aquestes desigualtats de gènere i garantir la participació de les dones i els joves com a requisit per a la legitimitat de qualsevol procés de pau sostenible. Jurídicament, s'introdueixen nous dominis de regulació com el ciberespai, l'espai ultraterrestre i l'automatització de les armes (IA militar o sistemes autònoms), considerant que les màquines amb capacitat de decidir sobre la vida humana sense intervenció són “moralment repugnants” i han de ser prohibides pel dret internacional.

2. ELS PRECURSORS DE L'EVOLUCIÓ NORMATIVA

No podríem parlar d'un estudi complet de l'evolució jurídica del concepte de pau sense fer una referència als pioners de l'humanisme i la raó. Tot i que Bertha von Suttner i René Cassin són els arquitectes de la institucionalització moderna, les seves idees es fonamenten en la tradició iniciada per Erasme de Rotterdam i consolidada per Immanuel Kant.

a. LA LLAVOR HUMANISTA: ERASME DE ROTTERDAM

Erasme de Rotterdam (28 d'octubre de 1466, Basilea – 12 de juliol de 1536), va ser un filòsof humanista, filòleg i teòleg catòlic neerlandès. Alhora, és reconegut com el pioner de l'educació per a la pau i el primer crític sistemàtic de la guerra en l'era moderna. Molt abans que s'establissin les bases del dret internacional, Erasme ja advocava per la irracionalitat del conflicte armat (Van den Dungen, 2009). A la seva obra *Querela Pacis* (1517), Erasme utilitza una personificació on la Pau, en primera persona, lamenta la seva expulsió de la societat humana. Al seu torn, també expressa la seva perplexitat davant el fet que els astres, els elements i, fins i tot, els animals siguin capaços de mantenir un ordre i equilibri, mentre que l'ésser humà (l'únic dotat del do de la paraula i la raó) tria la destrucció mútua (Erasme de Rotterdam, 1517/1917).

En aquest text, Erasme vincula la pau a la responsabilitat ètica del govern. Per al neerlandès, un príncep no pot buscar la glòria personal a través de la guerra, ja que aquesta és la “mare de totes les calamitats”. Tot i que el seu enfocament és més moral que polític, la seva proposta d'incorporar l'arbitratge com a mètode obligatori abans de començar qualsevol conflicte és el que ens permet

considerar la seva figura com a un dels precursors de les institucions de justícia internacional modernes, com el Tribunal Permanent d'Arbitratge (Encyclopaedia Britannica, 2024).

b. EL PROJECTE JURÍDIC DE LA PAU PERPÈTUA: IMMANUEL KANT

Si Erasme de Rotterdam va posar la base moral, Immanuel Kant (1724 – 1804) va proporcionar l'estructura jurídica necessària per a la pau mundial. Al seu assaig *Sobre la pau perpètua* (1795), Kant estableix que l'estat natural de la humanitat és un estat d'amenaça constant o guerra i que la pau ha de ser instaurada mitjançant un pacte de voluntats conscient.

Aquest assaig va ser escrit dins un context històric marcat per guerres entre potències europees. Kant va voler proposar les condicions jurídiques i polítiques necessàries perquè la pau fos possible. El seu objectiu va ser crear una estructura internacional que restringís la guerra i promogués la col·laboració entre els Estats (Trueba, 2004). El filòsof concep la pau com un ordre jurídic estable que es funda en lleis racionals i en institucions que assegurin la seguretat i la llibertat de cada nació, així com l'absència de guerra.

El concepte kantià de "dret cosmopolita" restringeix la ciutadania global als termes de l'hospitalitat universal (Kant, 1795/2020). Aquest dret s'estableix com a un principi jurídic: el dret que té un estranger a no ser considerat ni tractat com a enemic. Kant assenyala que la pau només serà sostenible i duradora si es basa en la publicitat de les accions polítiques, ja que qualsevol màxima que no accepti la publicitat és inherentment injusta (Trueba, 2004). Kant es realista, malgrat el seu idealisme, i reconeix que la pau perpetua és una tasca (*Aufgabe*) que necessita una aproximació constant i interminable.

c. BERTHA VON SUTTNER: LA MOBILITZACIÓ DE LA CONSCIÈNCIA I EL DRET

A finals del segle XIX, Bertha von Suttner (1843–1914) va agafar el relleu d'aquests ideals per convertir el pacifisme en un moviment polític i social de masses. Fins a la publicació l'any 1928 de l'obra *Sin novedad en el frente* (*Im Westen nichts Neues*) d'Erich Maria Remarque, la novel·la de Suttner, *Die Waffen nieder!* (*Abaixeu les armes!*), publicada l'any 1889, va ser el llibre més influent de la literatura pacifista (Bertha von Suttner Privatuniversität, s. f.). A través de la vida fictícia de Martha Althaus, Suttner utilitza correspondència autèntica i informes mèdics per desmantellar la retòrica militarista de l'època i documenta amb rigor històric els horrors de quatre guerres europees (Cohen, 2014).

El seu compromís va transcendir la ficció. La seva obra va actuar com un catalitzador per transformar el sentiment pacifista en una demanda jurídica concreta: la substitució de la guerra per l'arbitratge internacional (substituir la “raó de la força” per la “força del dret”) (The Bertha von Suttner Project, s. f.). Suttner va entendre que, per abolir la guerra, calien mecanismes institucionals que oferissin solucions jurídiques als conflictes entre Estats. La seva influència en la creació del Tribunal Permanent d'Arbitratge de la Haia és el primer intent seriós de crear una infraestructura de pau.

Suttner va ser la primera dona a rebre el Premi Nobel de la Pau el 1905, reconeixement que va obtenir per la seva influència decisiva en la creació del Comitè Permanent d'Arbitratge a la primera Conferència de la Pau de la Haia el 1899 (Cohen, 2014). La seva tasca no es va limitar a la literatura, sinó que va treballar activament per “organitzar la pau” mitjançant la creació de la Societat Austríaca de la Pau i la seva participació en els Congressos Internacionals de la Pau, on defensava que la pau només seria possible mitjançant un marc legal internacional vinculant (The Bertha von Suttner Project, s. f.).

La figura de Bertha von Suttner serveix per demostrar que el moviment pacifista europeu del segle XX ja apuntava cap a una institucionalització de la pau que avui dia encara mirem de perfeccionar.

d. RENÉ CASSIN: LA PAU A TRAVÉS DELS DRETS INDIVIDUALS

Si Suttner va impulsar l'arbitratge, René Cassin (1887–1976) va ser l'arquitecte de la seva “juridificació” com a dret humà. Cassin, supervivent i ferit greu de la Primera Guerra Mundial, va comprendre que la pau no podia ser únicament un pacte entre Estats, sinó que havia de tenir com a base la dignitat de l'individu.

Cassin va exercir un paper crucial en l'elaboració de la Declaració Universal dels Drets Humans (en endavant, DUDH) de 1948. Va comparar l'estructura de la Declaració amb el “pòrtic d'un temple”, on la dignitat, la llibertat, la igualtat i la fraternitat en són les columnes de base (Human Rights Centre, s. f.). En el preàmbul de la DUDH es reconeix que la pau en el món té per base el reconeixement de la dignitat intrínseca de tots els membres de la família humana.

René Cassin defensava que era necessari limitar la sobirania absoluta dels Estats per a consolidar la situació de l'individu dins del dret internacional. Va defensar amb fermesa el dret de qualsevol persona a presentar reclamacions internacionals contra el seu propi Estat per violacions de drets humans, idea que es va materialitzar durant la seva presidència del Tribunal Europeu de Drets Humans (European Court of Human Rights [ECHR], 2026).

Cassin, guardonat amb el Premi Nobel de la Pau el 1968, va sostenir que la pau és una “premissa

i requisit per a l'exercici de tots els drets i deures humans" (Cassin, 1968). Amb el premi, va fundar l'*Institut International des Droits de l'Homme* (IIDH) a Estrasburg el 1969, amb la missió de promoure el dret a la pau mitjançant l'educació.

Després de rebre el guardó, va pronunciar una frase que resumeix el seu llegat: "Mentre els drets humans siguin violats en qualsevol lloc del món, no hi haurà pau en aquest planeta" (Cassin, 1968). La seva tesi va permetre que el dret a la pau s'entengués finalment com un dret de tercera generació o de solidaritat, una plataforma necessària perquè la resta de drets puguin existir.

Aquesta evolució cap a la protecció de l'individu i la institucionalització de la pau va tenir el seu punt d'inflexió històric i complementari en la Sentència del Tribunal Militar Internacional del Nuremberg (1946). Si Cassin va construir el marc positiu dels drets humans, Nuremberg va establir el límit negatiu: planejar o iniciar una guerra d'agressió no és només un crim internacional, sinó que és el crim internacional suprem. Amb aquesta resolució, es va establir un precedent jurídic que va transformar la pau d'un ideal filosòfic a una norma d'obligat compliment sota amenaça de càstig penal individual.

e. LUIGI STURZO: LA DIMENSIÓ CRÍTICA SOBRE LA NATURESA DE LA GUERRA AL SEGLE XX

Per acabar amb l'anàlisi dels precursors, ens hem d'aturar en la figura de Luigi Sturzo (1871–1959). El seu pensament respecte a la pau i la guerra resulta d'una actualitat sorprenent. Sturzo va ser un polític i sacerdot italià, exiliat a Londres durant el feixisme, que va desenvolupar una forta crítica a la teoria de la "guerra justa" i a la suposada inevitabilitat del conflicte armat (Sorge, 2012).

A la seva obra *La comunità internazionale e il diritto di guerra* (1929), Sturzo planteja la tesi de la "eliminabilitat de la guerra". Aquí argumenta que la guerra és producte de la voluntat subjectiva i de la ruptura de la llei moral, no una fatalitat de la natura humana ni una dada immutable de la història (Associazione Francesco Bosi, s. f.). Sturzo identifica tres tipus de guerra que han marcat l'ordre mundial: l'hegemònica, l'imperial i la nacional (Cervetti, 2019).

El polític i sacerdot italià defensa la idea que l'Estat no és un fi en si mateix, sinó una "política de socialitat" que ha de protegir la dignitat humana i la llibertat. Considera que la crisi de l'ordre internacional és conseqüència de l'absolutisme d'Estat i de la pèrdua del sentit de solidaritat cristiana de fraternitat (Rivellini, 2024). Suggereix que la pau no pot ser només la "pau dels guanyadors" que abat l'adversari, sinó un pacte fonamentat en l'equitat que restableix l'ordre moral.

La seva perspectiva defensa una "bona política" que es distingeix per la primacia de l'ètica i per

la constatació que, a través del diàleg i l'educació, el sistema internacional pot ser perfeccionat (Rivellini, 2024).

3. PAU, DIGNITAT I LLIBERTAT DE CONSCIÈNCIA: EL TESTIMONI DE FRANZ JÄGERSTÄTTER

El dret a la pau no es construeix únicament des de la norma internacional o el pensament filosòfic, sinó també des del testimoni de la consciència individual enfront el poder de l'Estat. Per poder aprofundir en això, prendrem com a exemple la història de Franz Jägerstätter (1907 – 1943), un camperol austríac i pare de família. Ell personifica la resistència ètica contra la maquinària nazi, convertint la seva vida en un al·legat per la pau i la dignitat humana.

Jägerstätter va ser l'únic habitant de Sankt Radegund, la localitat on vivia, que es va oposar a l'*Anschluss* el 1938¹ (Catholic Ireland, 2012). L'any 1943, quan va ser cridat a incorporar-se a l'exèrcit alemany, es va negar a jurar lleialtat a Hitler, argumentant que qualsevol participació en la guerra era una traïció a la seva fe. Franz va mantenir la seva objecció de consciència, tot i que el rector, i inclús el bisbe, li van recomanar acatar les autoritats i pensar en el benestar de la seva família. Ell ho va tenir clar: "Crec que és millor sacrificar la vida immediatament que posar-se en el greu perill de cometre pecat i després morir" (Franciscan Media, s. f.).

Aquest cas planteja el conflicte entre la *lex humana* i la *conscientia*. Jägerstätter qüestionava la moralitat de seguir les masses en activitats que, fins no feia tant, havien estat considerades pecaminoses, però que el règim nazi havia normalitzat. El seu testimoni és important perquè ens ensenya que la pau no pot ser fruit de l'obediència cega a un poder injust (Puthenpurackal, 2023) i que l'objecció de consciència és un dret fonamental que protegeix la persona davant la tirania.

En l'ordenament jurídic espanyol actual, aquesta facultat individual ha estat ratificada per resolucions com la STC 81/2020, la qual estableix que l'objecció de consciència constitueix *una manifestació directa de la llibertat ideològica i religiosa reconeguda a l'article 16.1 de la Constitució*. D'aquesta manera, s'ha dotat d'una cobertura jurídica a la decisió de l'individu de no actuar en contra de les seves conviccions, avui dia aquest "acte de consciència" de Jägerstätter és un dret protegit. Ja la STC 160/1987 va ser pionera en reconèixer l'objecció de consciència al servei militar que, tot i no estar regulada com un dret fonamental autònom a la Constitució, el Tribunal va considerar que és una manifestació de la llibertat de consciència de l'art. 16 CE. Ambdues sentències són claus perquè ens permeten entendre com l'elecció personal per la pau adquireix una dimensió jurídica protegible davant les obligacions militars de l'Estat.

¹ La incorporació forçosa d'Àustria al Tercer Reich alemany, ocorreguda entre l'11 i el 13 de març de 1938.

La rellevància d'aquest posicionament ètic es confirma en observar el procés de reparació històrica del propi Jägerstätter, qui va ser executat el 9 d'agost de 1943. No va ser fins l'any 1997 que el *Landgericht*² de Berlín va anul·lar la sentència de mort, reconeixent, finalment, la legitimitat de la seva objecció (The Catholic Weekly, 2019). El 2007 va ser beatificat pel Papa Benet XVI, que el va definir com un “exemple brillant en temps obscurs”, i el Papa Francesc va instar els joves d'avui a conèixer la seva història per entendre que el manteniment de la pau requereix d'un compromís actiu, recordant que “el mal necessita còmplices” (Glatz, 2022).

4. ESTUDI DE CAS: RECONeixEMENT CONSTITUCIONAL A COLÒMBIA

L'evolució del dret a la pau troba la seva expressió normativa més clara en la Constitució de Colòmbia de 1991, un text que neix d'un clam social per tancar dècades de violència interna. Aquest cas és paradigmàtic perquè dota la pau d'una estructura jurídica complexa i exigible. El país ha estat pioner en incorporar el dret a la pau en el seu ordenament intern molt abans que aquest concepte s'expandís plenament a nivell internacional (Arrieta-López, 2022).

a. EL MARC CONSTITUCIONAL DE 1991 I LA JURISPRUDÈNCIA DE LA CORT

L'eix central d'aquest reconeixement és l'Article 22 de la Constitució Política de 1991, que estableix taxativament: "*La paz es un derecho y un deber de obligatorio cumplimiento*". Aquesta fórmula jurídica no només reconeix la pau com un dret, sinó que li atorga la categoria de deure per a tota la ciutadania i els poders públics.

La Cort Constitucional colombiana, especialment la Sentència C-048 de 2001, ha reforçat aquesta naturalesa en reconèixer la pau com un dret que pertany a totes les persones i que atorga la potestat d'exigir-ne el compliment tant a l'Estat com als particulars. Segons la jurisprudència, aquest dret opera en tres nivells: *col·lectiu* (com a dret de solidaritat), *individual* (com a dret subjectiu fonamental exigible) i *humanitari* (exigint la humanització dels conflictes mitjançant el DIH).

Tot i així, la doctrina adverteix que, a la pràctica, sovint opera com una “norma pragmàtica” la garantia del qual no sempre és immediata a causa de la manca de mecanismes processals d'execució directa (Escobar et al., 2011), essent considerada en moltes ocasions més un ideal que

² Tribunal de districte o tribunal regional de nivell mitjà en la jurisdicció ordinària alemanya. Actua com a primera instància per a casos civils i penals de major envergadura i com a tribunal d'apel·lació enfront els Jutjats de Primera Instància (*Amtsgericht*).

una realitat jurídica vinculant *erga omnes* (Arrieta-López, 2022).

b. DE L'ACORD DE 2016 A LA PROPOSTA DE “PAU TOTAL”

L'evolució d'aquest dret a Colòmbia ha viscut dos moments clau en la història recent: 1) L'Acord de Pau de 2016 i 2) La “Pau Total” (2022-2026).

El primer acord va ser subscrit amb les FARC-EP (*Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia – Ejército del Pueblo*³) i es va construir sobre la base que el dret a la pau és un imperatiu contra la guerra, materialitzant-se a través d'una estructura jurisdiccional i de justícia restaurativa (Arrieta-López, 2022). L'acord va prioritzar la inversió en els municipis més colpejats per la violència i la transformació de les zones amb cultius de coca (Ríos Sierra, 2025).

Amb la “Pau Total” (2022-2026) el Govern de Gustavo Petro ha impulsat una política nacional de pau, emprada en la Llei 2272 de 2022, que busca elevar la pau a element transversal de tota l'agenda governamental. Aquesta proposta aspira no només a implementar l'acord previ, sinó a obrir nous espais de diàleg amb múltiples actors armats (ELN [*Ejército de Liberación Nacional*], dissidències i estructures paramilitars) per assolir una pau estable i duradora (Ríos Sierra, 2025).

c. LLUMS I OMBRES EN LA TRANSFORMACIÓ DE LA VIOLÈNCIA

Malgrat la solidesa normativa, la realitat colombiana il·lustra la “crisi d'eficàcia” que pateix el dret a la pau en contextos de violència estructural (Gil Martín & Sánchez Piñeiro, 2024). Actualment, la transformació de la violència presenta més “ombres que llums” a causa de la proliferació de noves estructures violentes i la persistència de governances criminals en zones perifèriques on la presència de l'Estat és marginal (Ríos Sierra, 2025).

Aquest cas d'estudi demostra que, tot i que la pau es constitueixi com una eina jurídica i un valor constitucional suprem, la seva plena realització requereix no només de la norma, sinó d'una política de seguretat efectiva i una presència institucional sobre el territori.

³ Van ser la guerrilla més antiga i nombrosa d'Amèrica Llatina, fundada en 1964 amb ideologia marxista-leninista i pagesa. Van operar durant més de 50 anys a Colòmbia, finançant-se a través del segrest, l'extorsió i el narcotràfic, fins a signar un acord de pau en 2016 que va portar al seu desarmament i dissolució com a grup armat.

CAPÍTOL II: LA CRISI DE L'EFICÀCIA NORMATIVA

L'ordre jurídic que va ser configurat després de la Segona Guerra Mundial va basar la seva legitimitat en la primacia de la norma sobre la coacció. El moment actual en el que ens trobem reflexa un trencament d'aquesta idea inicial, ara la força es rehabilita com a eina política, posant en dubte l'eficàcia del *Ius in Bello*.

1. EL DRET INTERNACIONAL HUMANITARI⁴

Com bé defineix el *Comité Internacional de la Cruz Roja* (CICR), el Dret Internacional Humanitari (DIH) és

un conjunt de normes que, per raons humanitàries, tracta de limitar els efectes dels conflictes armats. Protegeix les persones que no participen o que ja no participen en els combats i limita els mitjans i mètodes de fer la guerra. Aquesta branca del dret també sol anomenar-se “dret de la guerra” i “dret dels conflictes armats” (Comité Internacional de la Cruz Roja [CICR], 2004).

El DIH forma part del dret internacional, que regula les relacions entre els Estats. El conformen principalment tractats, normes del dret consuetudinari internacional i principis generals del dret (art. 38 de l'Estatut de la Cort Internacional de Justícia).

S'ha de saber distingir entre el DIH pròpiament dit, que regula la conducta de qui forma part d'un conflicte armat (*ius in bello*) i el dret internacional públic que es recull a la Carta de les Nacions Unides, que és el que determina si un Estat pot recórrer de manera lícita a l'ús de la força contra un altre Estat (*ius ad bellum*). La Carta prohibeix l'ús de la força, però l'admet en dos casos concrets: 1) en legítima defensa contra un atac armat i 2) quan l'ús de la força ha sigut autoritzat pel Consell de Seguretat de les Nacions Unides. D'aquesta explicació es pot extreure el següent: el Dret Internacional Humanitari no determina la legitimitat d'un atac armat, sinó que tracta de regular el comportament de les parts un cop aquest ha començat.

També és important distingir el Dret Internacional Humanitari i el dret dels *drets humans*. Tot i tenir normes molt similars, cadascuna d'aquestes branques del dret s'han desenvolupat de forma separada i figuren en tractats diferents. La diferència més notable és que el dret dels drets humans és aplicable en temps de pau i moltes de les seves disposicions poden ser suspeses durant un conflicte armat; mentre que el DIH només s'aplica en cas de conflicte armat i a totes les parts

⁴ La major part de la informació d'aquest apartat ha estat sintetitzada a partir del manual del Comité Internacional de la Cruz Roja (CICR, 2004).

implicades per igual, sense tenir en compte qui ho va iniciar.

En aquest sentit, la Sentència del cas Tadić (1995) del Tribunal Penal Internacional per a l'ex-Iugoslàvia esdevé un pilar interpretatiu fonamental per delimitar l'abast d'aquesta aplicació. El Tribunal no només va establir la definició jurídica de conflicte armat⁵, sinó que, alhora, va confirmar que les violacions greus del dret humanitari en conflictes interns també comporten responsabilitat penal internacional.

La codificació del “dret de la guerra” a nivell universal va començar al segle XIX. Des de llavors, els Estats han anat acceptant un conjunt de normes que tenen per objectiu mantenir l'equilibri entre les preocupacions humanitàries dels Estats i les seves exigències militars. Cada cop el número d'Estats que contribueixen al desenvolupament d'aquesta branca del dret internacional és més gran.

El DIH està principalment recollit en els quatre Convenis de Ginebra de 1949, dels quals gairebé tots els països formen part. Aquests Convenis van ser completats amb dos altres tractats: els Protocols Addicionals de 1977 relatius a la protecció de les víctimes dels conflictes armats (Cruz Roja Americana, 1949/2006).

Així mateix, dins del dret internacional es troben més textos que impedeixen la utilització de determinats armaments i estratègies militars o que tenen per objectiu protegir uns grups determinats de persones o de béns. Els més destacables són:

- la Convenció de la Haia de 1954 per a la protecció dels béns culturals en cas de conflicte armat i els seus dos Protocols;
- la Convenció de 1972 sobre Armes Bacteriològiques;
- la Convenció de 1980 sobre Unes Armes Convencionals i els seus cinc Protocols;
- la Convenció de 1933 sobre Armes Químiques;
- el Tractat d'Ottawa de 1977 sobre les Mines Antipersones;
- el Protocol facultatiu de la Convenció sobre els Drets del Nen relatiu a la participació de nens en els conflictes armats.

L'any 2005 es va aprovar el Protocol Addicional III “relatiu a l'aprovació d'un signe distintiu addicional.” Aquest signe va ser el *cristall vermell* i és un emblema opcional. Aquest nou emblema s'utilitza en aquells contextos on es podria considerar que un altre signe té connotacions religioses, culturals o polítiques.

Avui dia, moltes d'aquestes disposicions s'accepten com a dret consuetudinari, és a dir, com a

⁵ Existent quan es recorre a la força armada entre Estats o a una violència armada prolongada entre autoritats governamentals i grups organitzats.

normes generals aplicables a tots els Estats. El continu reconeixement dels Estats de la seva obligatorietat és el que li atribueix aquest caràcter (Cruz Roja Española, s. f.).

El Dret Internacional Humanitari fa una distinció entre conflicte armat internacional i conflicte armat sense caràcter internacional. En el primer dels casos, hi ha un enfrontament entre dos Estats com a mínim. Per aquesta situació es tenen en consideració moltes normes, incloses les que figuren en els Convenis de Ginebra i en el Protocol Addicional I. Altrament, en els conflictes armats sense caràcter internacional s'enfronten, en el territori d'un mateix Estat, les forces armades regulars i grups armats dissidents, o grups armats entre si. En aquest tipus de conflicte, el número de normes considerades és menor, en particular les disposicions de l'article 3 comú als quatre Convenis de Ginebra i el Protocol Addicional II, del que en parlarem més endavant.

Essencialment, el DIH abasta dues àrees. En primer lloc la salvaguarda de les persones que no estan involucrades o que han deixat d'estar-ho en els conflictes. En segon lloc, un conjunt de restriccions dels mitjans bèl·lics, especialment les armes, i sobre les estratègies de combat, com poden ser certes tàctiques militars. És a dir, protegeix principalment a civils, personal mèdic i religiós, els combatents ferits o malalts, els naufragats i els presoners de guerra.

El propi DIH estableix uns símbols que poden usar-se per a reconèixer a les persones, objectes i àrees que estan protegits. Aquests són principalment els emblemes de la creu vermella i de la mitja lluna vermella, així com els signes distintius específics dels béns culturals i de la protecció civil. A partir del 2005, com s'ha mencionat, es va establir un nou emblema distintiu: el cristall vermell. Tot i que no es trobi contemplat en els Convenis de Ginebra, com sí ho estan els símbols ja mencionats, l'Escut Vermell de David, utilitzat per Israel, també és un emblema respectat.

Estos símbolos pueden usarse con fines de protección o como distintivo.

CRUZ ROJA

MEDIA LUNA ROJA

CRISTAL ROJO

Puede utilizarse como distintivo.

ESCUDO ROJO DE DAVID

Font: Cruz Roja Americana (2006).

2. LA CRISI DE L'EFICÀCIA NORMATIVA: 75 ANYS DE LES CONVENCIONS DE GINEBRA

El 12 d'agost de 2024 va marcar el 75è aniversari de l'aprovació de les quatre Convencions de Ginebra de 1949, el pilar del Dret Internacional Humanitari (DIH). Tot i ser ratificats per 196 estats, la seva eficàcia normativa viu un moment crític: les violacions del dret internacional han deixat de ser excepcions per convertir-se en pràctiques persistents en els conflictes actuals (Lieber Institute, 2025; Gil Martín & Sánchez Piñeiro, 2024; Cruz Roja Americana, 1949/2006).

En aquest context de rearmament bèl·lic, és difícil no fer referència a la Opinió Consultiva de la Cort Internacional de Justícia de 8 de juliol de 1996 sobre la Legalitat de l'amenança o l'ocupació d'armes nuclears. L'esmentada resolució actua com un límit jurídic a "l'Estat de la Força", ja que la Cort va determinar que l'ús d'aquest armament ha de ser compatible amb els principis d'humanitat. Amb això la CIJ recorda una premissa clau per a la legitimitat del sistema internacional: la supervivència de l'Estat no pot prevaldre sobre el respecte a les normes humanitàries fonamentals.

Aquesta tensió entre la necessitat militar i la protecció de la dignitat humana no és nova, sinó que defineix l'evolució del DIH des dels seus inicis. De fet, 85 anys abans d'aquell d'agost de 1949, en 1864, a Ginebra (Suïssa) va concloure la conferència diplomàtica convocada per Suïssa i impulsada per Henry Dunant, fundador de Creu Roja. En aquesta conferència, 12 nacions van signar un document pel qual es comprometien a emparar i protegir els soldats ferits, així com a les persones i equipaments dedicats a la seva cura en un conflicte bèl·lic. Aquell primer tractat es coneix com el Primer Conveni de Ginebra, al qual li van seguir un Segon i Tercer Conveni en 1906 i 1929, respectivament.

Com es pot observar, abans de 1949 existien ja tres Convenis de Ginebra. No obstant, aquests oferien protecció exclusivament a les víctimes militars, ja que eren, fins gairebé la primera meitat del segle XX, les més freqüents i nombroses en els conflictes armats (CICR, 2004; Cruz Roja Americana, 1949/2006).

Després de la Segona Guerra Mundial (1939-1945), i com a conseqüència de la celebració d'una sèrie de conferències, es van actualitzar els tres primers Convenis i es va acabar aprovant un quart, destinat, específicament, a protegir les persones civils en els conflictes armats.

El Primer Conveni de Ginebra⁶ "per alleujar la sort dels ferits i malalts de les forces armades en campanya" va ser la quarta actualització del conveni original de 1864 i va substituir al conveni de 1929 sobre el mateix tema. Aquest primer conveni protegeix els soldats que es troben fora de

⁶ La informació relativa als Convenis ha estat extreta i sintetitzada de la Cruz Roja Americana (2006).

combat. Els 10 articles de la versió original del Conveni de 1864 s'amplien a un total de 64, que volen protegir a: soldats ferits i malalts; personal, equips i centres mèdics; personal de suport civil dels malalts i ferits que acompanyen a les forces armades; capellans militars; civils que en forma espontània prenen les armes per a repel·lir una invasió.

El Segon Conveni de Ginebra “per alleujar la sort que corren els ferits, els malalts i els nàufrags de les forces armades en la mar” va reemplaçar al Conveni de la Haia (X) de 1907. S'adapten les proteccions del Primer Conveni de Ginebra a les situacions aplicables en la mar. Protegeix els combatents ferits i malalts mentre es troben a bord o en la mar. Els seus 63 articles s'apliquen a: membres de les forces armades ferits, malalts o nàufrags; vaixells hospitals i personal mèdic; civils que acompanyen les forces armades.

El Tercer Conveni de Ginebra “relatiu al tractament degut als presoners de guerra”, va reemplaçar al Conveni de Ginebra de 1929 que tractava dels presoners de guerra. Els 143 articles que comprèn estableixen que els presoners de guerra han de rebre tracte humanitari, allotjament adequat i aliments, vestimenta i atenció mèdica apropiats. A més, les seves disposicions estableixen pautes sobre el treball, la disciplina, la recreació i els judicis penals als quals se sotmetran els presoners. Els presoners de guerra inclouen a: membres de les forces armades; les milícies voluntàries, inclosos els moviments de resistència; els civils que acompanyen a les forces armades.

Per últim, el Quart Conveni de Ginebra “relatiu a la protecció de persones civils en temps de guerra”, va ser el primer dels quatre convenis que tenia com a objectiu fonamental la protecció de les persones civils, no dels combatents. Els civils que es troben en zones de conflicte i territoris ocupats gaudeixen de la protecció conferida pels 159 articles d'aquest conveni.

a. L'ARTICLE 3 COMÚ: CONFLICTES ARMATS NO INTERNACIONALS

Tots quatre Convenis de Ginebra tenen un article comú: l'Article 3, que amplia la protecció general als conflictes no internacionals. Com bé recull el CICR en el seu *Comentario del Convenio de Ginebra I* (CICR, 2016), un dels avanços més destacats introduïts en el DIH és l'adopció d'aquest article. Això és així ja que va ser una de les primeres disposicions del dret internacional que va abordar el que, en aquella època, els Estats consideraven ser exclusivament els seus assumptes interns.

En les dècades que van seguir, va quedar demostrada la importància de l'article. Tot i que continuï havent-hi conflictes internacionals, la gran majoria han estat de caràcter intern i han generat, d'igual manera, un nivell de sofriment que no dista tant al produït pels enfrontaments armats internacionals (CICR, 2016).

Com a disposició única en el seu gènere, ha estat descrita per la doctrina i la jurisprudència, incloent-hi la decisió de la Cort Internacional de Justícia en el cas de Nicaragua¹, com un “mínim yardstick” o vara de mesurar mínima aplicable a tots els conflictes armats, independentment de la seva qualificació jurídica (Corte Internacional de Justicia [CIJ], 1986).

No obstant, i malgrat la seva ratificació universal, l'article 3 enfronta avui desafiaments sense precedents que no es van preveure en la redacció original de 1949. L'auge de grups armats, l'ús de noves tecnologies (operacions cibernètiques o drons) i la tendència dels Estats a qualificar qualsevol conflicte intern com a “lluita contra el terrorisme” per a eludir el dret internacional posen a prova l'eficàcia d'aquesta norma humanitària (Geneva Academy, 2025).

3. ENJUDICIAMENT INTERNACIONAL DELS CRIMS DE GUERRA⁷

Un dels factors que determinen l'eficàcia d'un sistema jurídic és el grau de compliment dels seus destinataris i, en aquest sentit, el problema més greu al qual s'enfronta el Dret Internacional Humanitari és la falta de compliment de les seves normes. La raó principal es pot atribuir a la naturalesa no compulsiva del dret internacional, que té com a conseqüència que els seus mecanismes d'aplicació s'allunyin molt de l'eficàcia que caracteritza al dret intern.

És ben cert que les normes de DIH es violen constantment i que els mitjans de què es disposen per a evitar aquest incompliment poden resultar febles. No obstant, és important destacar que això no és conseqüència de que les normes siguin inexistents, inadequades o ineficaces, sinó de la falta de voluntat dels Estats d'aplicar-les.

Tots aquells Estats que van ratificar els Convenis de Ginebra tenen l'obligació d'incorporar les normes del Dret Internacional Humanitari al seu ordenament intern i prendre totes les accions necessàries per a que aquestes siguin respectades i utilitzades en cas de conflicte armat.

Els crims de guerra i altres delictes també poden ser enjudiciats internacionalment i per això la comunitat internacional compta amb diferents organismes jurisdiccionals. Per una banda trobem la Cort Internacional de Justícia (CIJ) que, com a òrgan judicial principal de les Nacions Unides, és l'encarregada de resoldre controvèrsies entre Estats. La seva competència és facultativa, per tant necessita del consentiment dels Estats, però un cop acceptada, les seves resolucions són obligatòries, definitives i inapel·lables.

En el cas dels delictes penals trobem els Tribunals Penals Internacionals “Ad Hoc”. Els primers en aparèixer van ser els del Nuremberg (1945) i Tòquio (1946) després de la Segona Guerra

⁷ La informació d'aquest apartat ha estat extreta i sintetitzada principalment de la Cruz Roja Española (s. d.).

Mundial. Més endavant, arran de les violacions en l'ex Iugoslàvia i Ruanda, el Consell de Seguretat de l'ONU va crear tribunals ad hoc (TPIY en 1993 i TPIR en 1994), que van establir precedents clau per a l'enjudiciament de responsables individuals.

Els Tribunals i Sales Jurisdiccionals Especials suposen la tercera generació d'instàncies penals. Aquests són tribunals mixtos o internacionalitzats resultants de l'assistència jurídica internacional a Estats amb estructures de justícia danyades per conflictes. Serien els casos de Sierra Leone, Cambodja i Timor Oriental.

L'any 1998, materialitzada per l'Estatut de Roma, apareix el primer tribunal penal permanent: la Cort Penal Internacional (CPI). La seva competència s'estén a persones majors de 18 anys acusades d'haver comés crims d'agressió, de lesa humanitat, crims de guerra i genocidi després de l'entrada en vigor de l'Estatut al territori o per nacionals dels Estat Part o per remissió de l'assumpte a la Cort pel Consell de Seguretat de les Nacions Unides.

Per últim, trobem altres figures no estrictament jurisdiccionals com les Comissions de la Veritat i Comissions de la Veritat i la Reconciliació. Les primeres es van crear a Amèrica Llatina com a fòrums per a indagar atrocitats passades i establir fets. Les Comissions de la Veritat i la Reconciliació, en canvi, van sorgir a Sudàfrica per a investigar crims comesos durant el conflicte per acabar amb l'apartheid,

a. EXEMPLES D'INCOMPLIMENT

El veritable problema de l'eficàcia normativa no es troba en la falta de normes o organismes que condemnin el seu incompliment, sinó en la falta de voluntat dels Estats d'obeir les sentències dictades per aquests ordres jurisdiccionals internacionals.

A continuació, es troben exemples on la sobirania estatal o els interessos polítics han prevalgut sobre la justícia internacional:

<i>INSTÀNCIA</i>	<i>CAS D'INCOMPLIMENT</i>	<i>MOTIU DE L'INCOMPLIMENT</i>
CIJ	<i>Nicaragua v. EUA</i> (1986) ⁸ i <i>Avena</i> (2004) ⁹ .	Els EUA van ignorar les resolucions al·legant manca

⁸ Cort Internacional de Justícia (CIJ), *Activitats militars i paramilitars a Nicaragua i contra Nicaragua* (Nicaragua c. Estats Units d'Amèrica), Sentència de 27 de juny de 1986.

⁹ Cort Internacional de Justícia (CIJ), *Avena i altres nacionals mexicans* (Mèxic c. Estats Units d'Amèrica), Sentència de 31 de març de 2004.

		de jurisdicció de la Cort i van utilitzar el seu dret de veto al Consell de Seguretat per bloquejar l'execució (Corte Internacional De Justicia [CIJ], 1986).
CPI	Ordres d'arrest contra Omar Al-Bashir (Sudan) ¹⁰ i Vladimir Putin (Rússia) ¹¹ .	Estats com Sud-àfrica, Jordània o Mongòlia simplement van ignorar l'ordre d'arrest prioritzant immunitats diplomàtiques o llaços polítics sobre l'Estatut de Roma (Corte Penal Internacional [CPI], 2024).
Tribunals <i>Ad Hoc</i>	Cas <i>Nzabonimana</i> (TPIR) ¹² .	Dificultats en la cooperació de tercers Estats (com França) pel que fa al lliurament de documents i sospitosos a causa d'interessos nacionals (Tribunal Penal Internacional Per A Ruanda [TPIR], 2012).
Tribunals Híbrids	Sales Extraordinàries de Cambodja ¹³ .	Bloqueig sistemàtic de les investigacions (Casos 003 i 004) per part dels jutges locals, reflectint una clara interferència del poder polític intern (Sales Extraordinàries de Cambodja, 2021)

¹⁰ Cort Penal Internacional (CPI), *The Prosecutor v. Omar Hassan Ahmad Al Bashir* (Cas ICC-02/05-01/09), Decisions sobre l'incompliment de Sud-àfrica (6 de juliol) i Jordània (11 de desembre) de 2017.

¹¹ Cort Penal Internacional (CPI), *Situation in Ukraine: Finding on the non-compliance by Mongolia*, Sala de Qüestions Preliminars II, 24 d'octubre de 2024.

¹² Tribunal Penal Internacional per a Ruanda (TPIR), *The Prosecutor v. Callixte Nzabonimana* (Cas ICTR-98-94-T), Sentència sobre cooperació i lliurament de documents de 2012.

¹³ Sales Extraordinàries de les Corts de Cambodja (SETC), Cas 003 i Cas 004, Decisions de la Sala de la Cort Suprema de 17 i 28 de desembre de 2021.

Sales Especials	<i>Charles Taylor</i> (Sierra Leone) ¹⁴ . Taylor va fugir i va rebre asil temporal a Nigèria; només la pressió internacional massiva va forçar el seu lliurament definitiu (Tribunal Especial per a Sierra Leone, 2006).
Comissions de la Veritat	Recomanacions de la CONADEP (l'Argentina) ¹⁵ . Atès que les recomanacions no eren vinculants, el govern va aprovar lleis d'impunitat (<i>Punto Final</i> i <i>Obediencia Debida</i>) per frenar els judicis contra els militars (CONADEP, 1984).

Des de la perspectiva del dret internacional, l'incompliment no és conseqüència d'un buit legal, sinó és la resposta a un sistema d'execució dèbil. Hi ha una sèrie de raons que ens permet entendre el per què d'aquest incompliment.

En primer lloc trobem la naturalesa no coercitiva dels tribunals internacionals. Aquesta es la principal diferència amb els sistemes interns que, a més a més, sí tenen una "polícia" pròpia que s'encarrega de vetllar pel compliment dels pronunciaments judicials. El compliment de les resolucions i sentències internacionals depenen, completament, de la disposició i la cooperació de les forces de seguretat de cada país (Ferrer Lloret, 2011).

Un altre motiu és la politització del Consell de Seguretat. És a dir, la implementació de les decisions de la Cort Internacional de Justícia (a través de l'Article 94.2 de la Carta) està supeditada al dret de veto dels membres permanents (Estats Units, Rússia, Xina, França i Regne Unit) (Centro de Información Regional de las Naciones Unidas [UNRIC], s. f.). Aquesta dinàmica de poder permet que aquestes potències, en determinats contextos, puguin situar-se per sobre de la llei o bloquejar accions contra els seus interessos o aliats (Misión Verdad, 2024; UNRIC, s. f.).

En tercer lloc, observem com alguns països (com Rússia o Veneçuela) sostenen la supremacia del Dret Intern. Per fer-ho, han arribat a modificar les seves legislacions amb la finalitat de permetre

¹⁴ Tribunal Especial para Sierra Leona (TESL). (2012). *The Prosecutor v. Charles Ghankay Taylor* (Caso SCSL-03-01-T). Sentència definitiva.

¹⁵ Comisión Nacional Sobre La Desaparición De Personas (CONADEP). (1984). Informe final *Nunca Más*. L'incompliment es va materialitzar amb la *Ley de Punto Final* (1986) i la *Ley de Obediencia Debida* (1987) aprovades pel Congrés argentí.

que les seves corts constitucionals puguin declarar “inexecutables” les decisions internacionals que considerin atempten contra la seva sobirania (Becerra Ramírez, s. f.; Ferrer Lloret, 2011).

Per últim, és habitual veure conflictes d'immunitat. En el cas de la CPI, les nacions sovint argumenten que els Caps d'Estat en funcions tenen immunitat de jurisdicció, la qual cosa els impedeix dur a terme ordres d'arrest. Aquesta línia de defensa s'utilitza sovint tot i que l'Estatut de Roma prohibeix clarament que el càrrec oficial sigui una barrera per a l'enjudiciament, una problemàtica que ha estat central en debats jurídics com els derivats del cas d'Omar Al Bashir (Ugarte Boluarte, 2022).

CAPÍTOL III: DE LA NORMA A L'ACCIÓ

1. LA COMUNITAT DE SANT'EGIDIO

L'any 1968 a Roma es va fundar la Comunitat de Sant'Egidio, en un context d'agitació social i religiosa després del Concili Vaticà II (Giro, 1998). El que va començar com un conjunt d'universitaris dirigits per Andrea Riccardi, dedicats a ensenyar a llegir a nens en zones pobres de Roma, s'ha anat expandint fins a convertir-se en una organització amb representació a més de 70 països i aproximadament 50.000 membres (Cabrera & Cáritas Española, 2008).

Aquesta expansió no ha suposat un allunyament del seu propòsit inicial, sinó que ha reforçat la seva dedicació als necessitats i col·lectius més vulnerables, partint de la creença que “la guerra és la mare de totes les pobreses” (Comunitat de Sant'Egidio, s. f.).

a. IDENTITAT I VALORS: LES TRES P (PREGÀRIA, POBRES I PAU)

Sant'Egidio és una associació pública de laics de l'Església Catòlica, però la seva labora ha transcendit l'aspecte religiós i s'ha arribat a situar en el centre de la diplomàcia global. La seva identitat es basa en tres elements interconnectats: la vida espiritual (enfocada en l'oració), l'ajuda desinteressada als més desfavorits i la promoció de la pau.

Des de la perspectiva del dret internacional, la Comunitat opera com un subjecte amb “capacitat d'obrar” que governs i organitzacions internacionals reconeixen, la qual cosa li ha valgut el sobrenom de la “ONU de Trastevere” (Comunitat de Sant'Egidio, s. f.).

La doctrina diplomàtica classifica les intervencions de Sant'Egidio com a “diplomàcia de segona via” (*Track II Diplomacy*) o diplomàcia ciutadana. La principal diferència amb la diplomàcia estatal (*Track I*) és que aquesta segueix regles i protocols molt estrictes en el si de la seguretat nacional, mentre que la diplomàcia de la Comunitat es basa en diferents elements que s'expliquen a continuació (Giro, 1998; Comunitat de Sant'Egidio, s. f.).

En primer lloc, gaudeix d'una flexibilitat i informalitat de la que no gaudeix la diplomàcia estatal. Això els hi permet establir contacte amb grups rebels, evitant la necessitat de validacions polítiques que sovint bloquegen els canals diplomàtics institucionals.

En segon lloc, les parts involucrades en el conflicte poden parlar lliurement, sense por de la pressió de l'opinió pública o dels seus propis grups. Per tant, s'aconsegueix crear un ambient de confidencialitat en el que les parts poden expressar-se sense temor.

Sant'Egidio entén el procés de mediació en una oportunitat per construir relacions de confiança

amb i entre les parts enfrontades mitjançant l'amistat, el diàleg i la flexibilitat. A diferència de la comunitat internacional, no tenen mitjans de coacció (sancions, incentius financers, bloquejos econòmics...), fet que es converteix en la seva major fortaleza. Les parts saben que la Comunitat no busca beneficis personals ni territorials, és una "força dèbil" que genera confiança perquè només busca la pau (Global CMF, s. f.; Comunitat de Sant'Egidio, s. f.).

b. EL MÈTODE DE SANT'EGIDIO

Com s'ha mencionat a l'apartat anterior, el mètode de Sant'Egidio busca construir relacions de confiança entre les parts per poder arribar a una genuïna voluntat d'acords. Es busca assolir una pau que no s'imposa, sinó que es negocia. Aquest mètode s'ha aplicat amb èxit en diversos contextes, des d'Algèria i Guatemala fins a Sudan del Sud i la República Centreafricana (Bartoli, 1999; Global CMF, s. f.).

La base del mètode es troba en la frase del Papa Joan XXIII: "buscar el que uneix deixant a un costat el que divideix". Durant la fase inicial de qualsevol mediació, Sant'Egidio no planteja solucions polítiques complicades, sinó que s'enfoca a identificar aspectes d'acord humanitari o tècnic que possibilitin que les parts es reuneixin.

A diferència dels representants d'organitzacions internacionals que solen tenir terminis lligats a eleccions o pressupostos, la Comunitat ofereix una disponibilitat il·limitada quant al temps. Són conscients de la importància d'establir una voluntat de pau en les parts i que es requereix d'una gran paciència per assolir-ho (Turner & Palmiano Federer, 2024). Això s'evidencia, també, en la seva presència als països fins i tot després de la signatura dels acords (Comunitat de Sant'Egidio, s. f.).

Encara que pertanyen a la comunitat catòlica, la seva imparcialitat és reconeguda per actors que no són cristians. Això es deu a la seva àmplia xarxa de connexions amb líders religiosos a nivell mundial, la qual cosa els permet actuar com a mediadors en conflictes que presenten forts components identitaris o religiosos (Berkley Center, 2013; Giro, 1998). En aquest sentit, la seva labor és vista com una extensió de la diplomàcia humanitària que prioritza la dignitat humana per sobre de les sigles religioses (Global CMF, s. f.; Lleó XIV, 2025).

2. LA PAU EN MOÇAMBIC COM A EXEMPLE DE MEDIACIÓ (1992)

El procés de pau a Moçambic és vist com "l'obra mestra" de la diplomàcia de la Comunitat de Sant'Egidio. Aquest conflicte, que es va estendre per 16 anys (1976-1992), va oposar al govern del FRELIMO¹⁶ (d'orientació marxista-leninista) amb la guerrilla de la RENAMO¹⁷ (recolzada per governs minoritaris de la regió), resultant en un milió de morts i més de quatre milions de persones desplaçades i refugiades (Comunitat de Sant'Egidio, s. f.; Exaudi, 2022).

La mediació va començar a finals dels anys 80, per mitjà de connexions promogudes pel bisbe de Moçambic, Jaime Gonçalves, qui tenia relacions personals amb la Comunitat a Roma. L'equip mediador va estar integrat per Andrea Riccardi, Matteo Zuppi, Jaime Gonçalves i Mario Raffaelli, aquest últim en representació del govern italià (Berkley Center, 2013). Les negociacions formals es van iniciar en la seu de Sant'Egidio, situada en l'antic monestir del Trastevere, el 10 de juliol de 1990.

Durant els 27 mesos que va durar la mediació, el clima d'acolliment i la convivència a la capital italiana van ser claus per dissipar els prejudicis entre les parts (Bartoli, 1999).. Encara que el procés va enfrontar diverses crisis, l'habilitat dels mediadors per a mantenir les comunicacions obertes, fins i tot en els moments més crítics de tensió militar, va resultar fonamental.

El 4 d'octubre de 1992, en la festivitat de sant Francesc d'Assís, el president Joaquim Chissano i el líder de la RENAMO, Afonso Dhlakama, van signar l'Acord General de Pau a Roma. Aquest esdeveniment va ser elogiat pel Secretari General de l'ONU, Boutros-Ghali, com un exemple singular de "fórmula italiana": una combinació equilibrada de mediació no governamental, suport estatal del país amfitrió i supervisió final de les Nacions Unides (Bartoli, 1999; Exaudi, 2022).

Jurídicament, l'Acord de Roma de 1992 va establir el següent:

- El cessament de les hostilitats i el desarmament sota supervisió de l'ONU (ONUMOZ).
- La transformació de la RENAMO de grup guerriller a partit polític legal.
- La convocatòria d'eleccions democràtiques multipartidistes, celebrades finalment en 1994.
- Garanties de llibertat religiosa i el reconeixement de la societat civil.

La pau a Moçambic no es va limitar a la signatura de l'acord. Durant els següents 25 anys, la Comunitat va promoure iniciatives que van enfortir la pau des de la base social:1) Programa

¹⁶ *Frente de Liberación de Mozambique*, va governar de forma ininterrompuda des de la independència del país el 25 de juny de 1975.

¹⁷ *Resistencia Nacional Mozambiqueña*, després de la guerra es va convertir en el principal partit de d'oposició, encara que va mantenir tensions armades intermitents, finalitzant el seu desarmament formal en 2023.

DREAM¹⁸: Iniciat en 2002, aquest programa va transformar el tractament del VIH/SIDA a Àfrica, assegurant el dret a la salut com un pilar de l'estabilitat social. 2) Programa BRAVO¹⁹: Un esforç significatiu per a registrar a milions de nens en el registre civil, brindant-los una identitat legal i protegint-los del trànsit humà. 3) Escoles de la Pau: Centres educatius on s'ensenya a les noves generacions una cultura de convivència i solució pacífica de conflictes.

3. COMPARATIVA: LA PAU DE 1992 ENFRONT LES NEGOCIACIONS DE PAU CONTEMPORÀNIES

Si es compara el model de mediació de 1992 a Moçambic i la situació internacional de 2026 ens adonem que l'estructura dels conflictes ha canviar considerablement, exigint una adaptació de les estratègies diplomàtiques.

L'any 1992, la guerra a Moçambic es trobava en "punt mort" (*mutually hurting stalemate*); l'esgotament de les parts involucrades i el cessament del suport extern després de la Guerra Freda van fer que el conflicte estigués "madur" per a aconseguir una resolució negociada (University of New Brunswick, s. f.).

Per contra, els conflictes actuals com el de Rússia i Ucraïna evidencien una falta d'aquesta "maduresa" a causa de la constant assistència externa que permet mantenir el conflicte (principalment el subministrament ininterromput de suport militar i financer extern) i a que les parts perceben l'enfrontament com una lluita per la seva pròpia supervivència com a Estat (Potappel, 2024; University of New Brunswick, s. f.).

Mentre que en 1992 la Comunitat de Sant'Egidio va aconseguir mitjançar en l'eix polític del conflicte, a Ucraïna l'enfocament és ben diferent: són conscients de la inviabilitat actual d'un tractat de pau global. Per això, el Cardenal Matteo Zuppi (representant del Papa) ha reorientat la seva missió cap a una "diplomàcia humanitària de gestos". El seu objectiu no és buscar una solució política immediata, sinó protegir els més vulnerables, emfatitzant la mediació per al retorn de nens ucraïnesos deportats i l'intercanvi de presoners. Tot això amb l'esperança d'alleujar el sofriment i mantenir un fil de confiança que impedeixi el tancament total dels canals de diàleg. (Comunitat de Sant'Egidio, s. f.; Sanghrajka, 2024).

El model de Moçambic es consolidava en dos actors clarament diferenciats (FRELIMO i RENAMO). Les situacions actuals són molt diferents. En el conflicte que enfronta Rússia i Ucraïna competeix un model normatiu de "pau justa" (que depèn de la integritat territorial i el Dret Internacional) enfront d'una perspectiva realista de "pau de seguretat" (que es basa en zones

¹⁸ Drug Resource Enhancement against AIDS and Malnutrition

¹⁹ Birth Registration for All Versus Oblivion

d'amortiment i control militar). En aquest cas, la mediació no és interna, sinó condicionada per l'estructura de seguretat col·lectiva europea i el suport de les grans potències (ResearchGate, 2024).

D'altra banda, al conflicte entre els EUA i l'Iran les negociacions actuals es desenvolupen sota la "fórmula de proximitat" (concretament a ciutats com Ginebra o Islamabad). Aquestes són converses indirectes (sense contacte directe entre les parts) on mediadors estatals com Oman o Turquia són ponts per intercanviar propostes tècniques (d'enriquiment nuclear i míssils, per exemple), mancant l'element d'humanització i vincle personal que és el segell distintiu del mètode de Sant'Egidio (Al Jazeera, 2026).

La "fórmula italiana" de 1992 integrava l'adaptabilitat d'una ONG amb el suport del país amfitrió. Actualment, els estats regionals amb capacitat de pressió econòmica i política han pres el protagonisme. En el cas de l'Iran, per exemple, la mediació d'Oman pretén "crear les condicions adequades" per adoptar acords tècnics, un procés transaccional que s'allunya molt del canvi de mentalitats de la guerrilla que va promoure la Comunitat a Moçambic.

La tensió entre el pragmatisme i la norma es fa evident també a Ucraïna, on les negociacions actuals posen a prova la doctrina del Dret a la Pau establerta en 2016. Alguns juristes, secundant-se en la tesi de M. Potappel, sostenen que una aplicació estricta de la teoria de la "pau justa" (que prioritza la resolució no violenta i els drets individuals) podria entrar en conflicte amb el dret de les nacions a la legítima defensa (Art. 51 de la Carta de l'ONU).

La missió de Sant'Egidio i de la Santa Seu, en aquest context, aspira a trobar una síntesi: no passar per alt la justícia, però evitar que la "lògica de la força" tanqui de manera permanent els camins cap al diàleg.

Tanmateix, malgrat la solidesa defensiva existent, la realitat internacional mostra una gran dificultat per protegir de manera efectiva la població civil en zones perifèriques. Això es tradueix en una crisi de l'eficàcia protectora de l'Estat, com recull la Sentència de la Cort Interamericana de Drets Humans en el cas de la Masacre de Mapiripán v. Colòmbia (2005). La CIDH va determinar la responsabilitat de l'Estat no només per l'acció directa de les seves forces armades, sinó també per la seva col·laboració o omissió davant les atrocitats de tercers. El cas de Mapiripán és un bon exemple per entendre les "ombres" dels processos on el govern no exerceix un control protector efectiu: sense aquesta protecció, el dret a la pau esdevé una simple norma sense execució real.

En conclusió, aquesta comparativa posa de manifest que, tot i que l'entorn geopolític s'ha tornat més multipolar i estricte, el mètode de la Comunitat de Sant'Egidio és essencial com a complement humanitzador de la diplomàcia oficial.

CONCLUSIONS

En aquest Treball de Fi de Grau s'ha examinat la relació que s'estableix entre el dret humà a la pau i la realitat del context internacional contemporani, anomenada per Riccardi com "l'Estat de la Força". Després d'analitzar l'evolució conceptual, la crisi d'eficàcia del sistema internacional i la labor mediadora de la Comunitat de Sant'Egidio, es presenten les següents conclusions.

En primer lloc, la hipòtesi plantejada queda confirmada: el simple reconeixement de la pau dins d'acords internacionals no assegura la seva efectivitat si no existeix un actiu que permeti mantenir-la. Hem passat d'una "pau negativa" (*absentia belli*) a una "pau positiva", vinculada a la dignitat humana i als drets de tercera generació. No obstant, la Declaració de l'ONU de 2016 manca en l'actualitat de la força vinculant (es considera *soft law*) que es necessita per a detenir la creixent militarització. El seu text legal dista significativament de les exigències i el nivell d'ambició plantejats inicialment en la Declaració de Santiago de 2010.

S'ha constatat que el *ius in bello* no és estàtic, ha intentat evolucionar i modernitzar-se mitjançant els Protocols Addicionals de 1977 i 2005, o la protecció de béns culturals, per respondre a la creixent complexitat dels conflictes armats.

Al segon capítol es presenta la ruptura en l'ordre internacional actual. L'any 2026 s'enfronta a un moment crític on la inacció del Consell de Seguretat de l'ONU i l'ús de la guerra com a eina política han desplaçat el dret internacional. Els informes del SIPRI són alarmants: cada cop la despesa militar es major i s'han arribat a assolir màxims històrics (2,7 bilions de dòlars). Tot això enmig d'una escalada de la violència on la crisi en l'aplicació i el respecte del Dret Internacional Humanitari és cada cop menor. El principal problema és que l'escalada no és només quantitativa, sinó qualitativa: la transformació dels enfrontaments ha convertit les ciutats en l'escenari principal, maximitzant l'impacte sobre la societat civil. Sembla que la normativa ha deixat de ser un límit al poder i, en certes ocasions, es converteix en una opció selectiva per a les grans potències.

Enfront d'aquesta "lleï de la selva" que amenaça amb reemplaçar l'estat de dret a nivell global, la labor de la Comunitat de Sant'Egidio sorgeix com una opció pràctica i efectiva. El seu enfocament de "força tova" i la diplomàcia de segona via (*Track II*) han mostrat, des del triomf històric a Moçambic fins a les accions humanitàries en els conflictes actuals, que la pau és un procés continu que necessita la humanització de l'enemic i una paciència infinita que sovint la diplomàcia estatal, rígida i condicionada per interessos nacionals, no pot garantir. La lliçó legal fonamental és que la pau no és només un esdeveniment aïllat (com la signatura d'un tractat), sinó un procés diari estructural que exigeix la implicació de la societat civil.

Al meu parer, una realitat on el dret a la pau estigui reconegut i es respecti mundialment, és pràcticament impossible. La paradoxa és evident: malgrat l'acceptació universal dels Convenis

de Ginebra, el seu acatament real és el gran repte pendent. Millorar els mecanismes d'eficàcia i la sanció penal dels delictes de guerra és l'única via per garantir que el compliment d'aquestes normes sigui realment efectiu. Però, fent un exercici d'imaginació, crec que el món ideal on el dret a la pau sí que és reconegut i respectat, estaria fonamentat en la "Constitució de la Terra" de Luigi Ferrajoli. Aquí la pau deixaria de ser només un objectiu polític i es transformaria en un dret subjectiu exigible. Això implicaria que els ciutadans tindrien la capacitat de portar als seus governs als tribunals per polítiques bèl·liques o per l'ús desproporcionat de recursos en el complex militar-industrial, col·locant a l'individu i la seva dignitat en el centre de l'ordre internacional.

La major dificultat d'aquest món ideal no és de tipus tècnic, sinó polític: l'oposició de les potències a abolir el dret de veto i a instaurar la jurisdicció obligatòria de la Cort Internacional de Justícia. No obstant això, la supervivència de la humanitat enfront de les amenaces nuclears i climàtiques requereix que aquesta "utopia" es transformi en el "realisme autèntic" del segle XXI.

En última instància, el dret a la pau es presenta com una "tasca constant" que requereix la participació activa tant de les organitzacions com de la consciència personal.

La metodologia d'Aprenentatge Servei m'ha demostrat que l'educació legal ha d'anar unida a un compromís ètic personal. De la mateixa manera, m'ha permès constatar que el veritable repte de la justícia no és la redacció de textos formals, que també, sinó la generació d'una voluntat de compliment que eviti que el sistema legal internacional es converteixi en una eina selectiva o una simple norma sense execució real. Aquesta reflexió és imprescindible en situacions on la norma, tot i ser plenament vinculant, manqui d'una correspondència efectiva en la realitat.

En definitiva, aquest estudi sosté que el Dret no ha de ser un impediment per al canvi social, sinó l'eina essencial per a reemplaçar la "força de la raó" per la "raó de la força". Com deia Cassin, mentre els drets humans siguin violats en qualsevol racó del planeta, la pau autèntica no existirà, i la seva defensa jurídica continuarà sent la tasca més urgent de la nostra època.

DECLARACIÓ D'ÚS D'INTEL·LIGÈNCIA ARTIFICIAL

S'informa que en l'elaboració d'aquest treball s'ha utilitzat el model d'Intel·ligència Artificial Gemini (Google) exclusivament com a eina de suport tècnic. El seu ús s'ha limitat a tasques de perfeccionament d'estil, correcció ortogràfica, suport en la traducció de fragments acadèmics i l'estructuració preliminar de l'índex.

Així mateix, s'ha utilitzat per a la pluja d'idees inicial i la síntesi de textos complexos per facilitar-ne la comprensió. Como autora d'aquest treball he verificat i de manera independent totes les referències bibliogràfiques i dades proporcionades, assumint la responsabilitat total dels continguts, les conclusions i l'autoria intel·lectual de la investigació.

BIBLIOGRAFIA

- Arrieta-López, M. (2022). Evolución del derecho humano a la paz el marco de las Naciones Unidas y de las Organizaciones de la Sociedad Civil. *Jurídicas CUC*, 18(1), 519-554. <https://doi.org/10.17981/juridcuc.18.1.2022.21>
- Bartoli, A. (1999). *Sant'Egidio's mediation of conflict*. Columbia University Library. <https://ciaotest.cc.columbia.edu/wps/mam01/>
- Berkley Center for Religion, Peace, and World Affairs. (2013). *Religious peacebuilders broker end to Mozambique's civil war*. Georgetown University. <https://s3.amazonaws.com/berkley-center/130801BCMozambiqueReligiousPeacebuildersBrokerEndCivilWar.pdf>
- Cabrera, P. J. & Cáritas Española (Ed.). (2008). *La mediación: Caja de herramientas ante el conflicto social*. Cáritas Española.
- Cassin, R. (1968, 11 de desembre). *The Charter of Human Rights* [Discurs de recepció del Premi Nobel]. Nobel Prize Outreach. <https://www.nobelprize.org/prizes/peace/1968/cassin/lecture/>
- CIDOB. (2025, desembre). *EL MUNDO EN 2026: diez temas que marcarán la agenda internacional* (CIDOB notes internacionales, n.º 328). Barcelona Centre for International Affairs. <https://doi.org/10.24241/Notesint.2025/328/es>
- Cohen, L. R. (2014, 8 d'octubre). Suttner, Bertha von. A U. Daniel, P. Gatrell, O. Janz, H. Jones, N. Miller, J. Reese i B. Werth (Eds.), *1914-1918-online. International Encyclopedia of the First World War*. Freie Universität Berlin. <https://doi.org/10.15463/ie1418.10471>
- Comisión Nacional Sobre La Desaparición De Personas [CONADEP]. (1984). *Nunca Más: Informe de la Comisión Nacional sobre la Desaparición de Personas*. Eudeba.
- Comité Internacional de la Cruz Roja [CICR]. (2004, julio). *¿Qué es el derecho internacional humanitario?* Ginebra, Suiza: Servicio de Asesoramiento en Derecho Internacional Humanitario. https://www.icrc.org/sites/default/files/document/file_list/dih.es_.pdf
- Comité Internacional de la Cruz Roja [CICR]. (2016). *Comentario del Convenio de Ginebra I: Para aliviar la suerte que corren los heridos y los enfermos de las fuerzas armadas en campaña*. (Edició actualitzada).
- Corte Interamericana de Derechos Humanos. (2005, 15 de septiembre). Caso de la Masacre de Mapiripán v. Colombia. Sentencia de Fondo, Reparaciones y Costas. Serie C No. 134. https://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_134_esp.pdf
- Cort Internacional de Justícia (CIJ). (1986). *Activitats militars i paramilitars a Nicaragua i contra*

- Nicaragua (Nicaragua c. Estats Units d'Amèrica)*. Sentència de 27 de juny de 1986. *I.C.J. Reports 1986*, p. 14.
- Cort Internacional de Justícia (CIJ). (2004). *Avena i altres nacionals mexicans (Mèxic c. Estats Units d'Amèrica)*. Sentència de 31 de març de 2004. *I.C.J. Reports 2004*, p. 12.
- Corte Internacional de Justicia. (1970, 5 de febrero). *Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited, Judgment*. I.C.J. Reports 1970, p. 3. <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/50/050-19700205-JUD-01-00-BI.pdf>
- Corte Internacional de Justicia. (1996, 8 de julio). *Legalidad de la amenaza o el empleo de las armas nucleares, Opinión consultiva*. I.C.J. Reports 1996, p. 226. <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-00-ES.pdf>
- Corte Penal Internacional [CPI]. (2017). *The Prosecutor v. Omar Hassan Ahmad Al Bashir*. Caso n.º ICC-02/05-01/09. Decision under article 87(7) of the Rome Statute on the non-compliance by South Africa. 6 de juliol de 2017.
- Corte Penal Internacional [CPI]. (2024). *Situation in Ukraine*. Finding under article 87(7) of the Rome Statute on the non-compliance by Mongolia. Sala de Qüestions Preliminars II, 24 d'octubre de 2024.
- Cruz Roja Americana. (2006, septiembre). *Resumen de los Convenios de Ginebra de 1949 y sus Protocolos Adicionales* (H0365S). Programa de Divulgación sobre el Derecho Humanitario Internacional. <https://www.redcross.org/content/dam/redcross/enterprise-assets/cruz-roja/cruz-roja-pdfs/Resumen-de-los-Convenios-de-Ginebra-de-1949-y-sus-Protocolos-Adicionales.pdf>
- Cruz Roja Española. (s. f.). *Sistema de eficacia del Derecho Internacional Humanitario*. Centro de Estudios de Derecho Internacional Humanitario (CEDIH) <https://www2.cruzroja.es/documents/5640665/691578756/SISTEMA+DE+EFICACIA.pdf>
- Erasmus de Rotterdam. (1917). *The complaint of peace* [Querela pacis] (T. Paynell, Trad.). Open Court. (Obra original publicada el 1517). <https://oll.libertyfund.org/titles/erasmus-the-complaint-of-peace>
- Escobar, L., Cárdenas-Poveda, M., Benítez, V., & Mantilla-Blanco, S. (2011). El derecho a la paz. ¿una norma programática, con tendencia a lo normativo o a lo semántico? *Vniversitás*, 60(123), 141-168.
- Ferrer Lloret, J. (2025). El ordenamiento internacional ante el incumplimiento de las decisiones de sus tribunales: Un análisis comparativo. *Revista Electrónica de Estudios Internacionales*, (50), 91-153. <https://doi.org/10.36151/reei.50.04>

- Geneva Academy. (2025). *WarWATCH: IHL in Focus Report 2024-25*. Academy of International Humanitarian Law and Human Rights.
- Gil Martín, F. J., & Sánchez Piñeiro, D. (2024). Las vicisitudes del derecho humano a la paz. Informe de un proceso de codificación inacabado. *Revista Internacional de Pensamiento Político*, 19, 241-260.
- Giro, M. (1998). The Community of Sant'Egidio and its peace-making activities. *The International Spectator*, 33(3), 85-97. https://ciaotest.cc.columbia.edu/olj/iai/iai_98gim01.html
- Joan XXIII. (1963). *Pacem in Terris* [Carta encíclica]. La Santa Seu. https://www.vatican.va/content/john-xxiii/es/encyclicals/documents/hf_j-xxiii_enc_11041963_pacem.html
- Kant, I. (2020). *Sobre la paz perpetua* (J. Abellán, Trad.). El Almendrón. (Obra original publicada en 1795). <https://www.almendron.com/tribuna/wp-content/uploads/2020/06/kant-paz-perpetua.pdf>
- La Spina, E. (2023). [Reseña del libro *El derecho a la paz y sus desarrollos en la historia*, por M. P. Pando Ballesteros & E. Manjarrés Ramos, Eds.]. *Deusto Journal of Human Rights*, (11), 189–194. <https://doi.org/10.18543/djhr.2779>
- Lieber Institute. (2025). *International Humanitarian Law as Jus Cogens*. West Point. <https://lieber.westpoint.edu/international-humanitarian-law-jus-cogens/>
- Ministerio de Asuntos Exteriores, Unión Europea y Cooperación. (2016). *Derecho internacional y prevención de conflictos*. <https://www.exteriores.gob.es/es/ServiciosAlCiudadano/PublicacionesOficiales/Derecho%20Internacional%20y%20Prevenci%C3%B3n%20de%20Conflictos.pdf>
- Nacions Unides. (2016a, 1 de juliol). *Declaració sobre el Dret a la Pau* (A/HRC/RES/32/28). <https://undocs.org/es/A/HRC/RES/32/28>
- Nacions Unides. (2016b, 19 de desembre). *Declaració sobre el Dret a la Pau* (A/RES/71/189). <https://undocs.org/es/A/RES/71/189>
- Nacions Unides. (2023, juliol). *Our Common Agenda policy brief 9: A New Agenda for Peace*. <https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/our-common-agenda-policy-brief-new-agenda-for-peace-en.pdf>
- Potappel, M. (2024). How Ukraine's just war challenges just peace theory. *Journal of Religious & Cultural Discourse*. <https://jr.cd.scholasticahq.com/article/94254-how-ukraine-s-just-war-challenges-just-peace-theory>

- Puthenpurackal, J. J. (2023). Franz Jägerstätter: A conscientious objector who defied the Nazi regime. *Religions*, 14(1), 48. <https://doi.org/10.3390/rel14010048>
- Remarque, E. M. (2010). *Sin novedad en el frente* (H. Quinto, Trad.). Edhasa. (Obra original publicada en 1928).
- República de Colombia. (1991). *Constitución Política de la República de Colombia*. Gaceta Constitucional No. 116.
- República de Colombia. Corte Constitucional. (2001). *Sentencia C-048/2001*. Magistrat Ponent: Eduardo Montealegre Lynett.
- ResearchGate. (2024). Adaptive mediation and conflict resolution: Peace-making in Colombia, Mozambique, the Philippines and Syria. https://www.researchgate.net/publication/364351347_Adaptive_Mediation_and_Conflict_Resolution_Peace-making_in_Colombia_Mozambique_the_Philippines_and_Syria
- Ríos Sierra, J. (2025). *La "paz total" en Colombia: más sombras que luces en la transformación de la violencia*. Documento de Opinión IEEE 104/2025. Instituto Español de Estudios Estratégicos.
- Rivellini, C. (2024). Il diritto alla pace nel pensiero di Luigi Sturzo. *Stato e Chiese*, (11). <https://doi.org/10.54103/1971-8543/23976>
- Salas Extraordinarias de las Cortes de Camboya [SETC]. (2021). *Caso de Meas Muth*. Caso n.º 003/1/1/1. Decisión de la Sala de la Corte Suprema, 17 de diciembre de 2021.
- Salas Extraordinarias de las Cortes de Camboya [SETC]. (2021). *Caso 004*. Caso n.º 2/1/1/1. Decisión de la Sala de la Corte Suprema sobre el recurso del Co-Fiscal Internacional contra la falta de remisión a juicio, 28 de diciembre de 2021.
- Sanghrajka, N. (2024, setiembre). *Mozambique: A classic case of mediation in modern times* (Strategic Security Analysis Issue 39). Geneva Centre for Security Policy. <https://www.gcsp.ch/sites/default/files/2024-12/SSA-39-Mediation-Mozambique-2024-09%3Bdigital.pdf>
- SIPRI Military Expenditure Database 2025, <https://www.sipri.org/databases/milex>
- Tribunal Constitucional. (1981, 8 de abril). Sentencia 11/1981. *Boletín Oficial del Estado*, 99. <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-T-1981-9121>
- Tribunal Constitucional. (1985, 11 de abril). Sentencia 53/1985. *Boletín Oficial del Estado*, 105. https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-T-1985-7734
- Tribunal Constitucional. (1987, 27 de octubre). Sentencia 160/1987. *Boletín Oficial del Estado*, 266. <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-T-1987-24317>

- Tribunal Constitucional. (2020, 15 de julio). Sentencia 81/2020. *Boletín Oficial del Estado*, 222. https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2020-9774
- Tribunal Especial per a Sierra Leone [TESL]. (2012). *The Prosecutor v. Charles Ghankay Taylor*. Caso n.º SCSL-03-01-T. Sentencia, 18 de maig de 2012.
- Tribunal Militar Internacional de Nuremberg. (1946, 1 de octubre). *Sentencia del 1 de octubre de 1946*. Trial of the Major War Criminals before the International Military Tribunal. https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.2_IMT%20Judgment.pdf
- Tribunal Penal Internacional para la ex Yugoslavia. (1995, 2 de octubre). *Prosecutor v. Duško Tadić, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction*. Caso n.º IT-94-1-AR72. <https://www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/en/51002.htm>
- Tribunal Penal Internacional per a Ruanda [TPIR]. (2012). *The Prosecutor v. Callixte Nzabonimana*. Caso n.º ICTR-98-94-T. Sentencia, 31 de maig de 2012.
- Trueba, M. C. (2004). La paz perpetua de Kant. *Revista Digital Universitaria*, 5(11). https://www.revista.unam.mx/vol.5/num11/art77/dic_art77.pdf
- Turner, C., & Palmiano Federer, J. (2024, juny). *Doing things differently: Mediating in Mozambique* (Strategic Security Analysis Issue 36). Geneva Centre for Security Policy. <https://www.gcsp.ch/sites/default/files/2024-12/SSA-2024-issue36.pdf>
- Ugarte Boluarte, K. (2022). La inmunidad de jurisdicción penal ante la Corte Penal Internacional: Un análisis desde el caso Omar Al Bashir. *LEX - REVISTA DE LA FACULTAD DE DERECHO Y CIENCIAS POLÍTICAS*, 20(30), 83. <https://doi.org/10.21503/lex.v20i30.2440>
- University of New Brunswick. (s. f.). *The Mozambique peace process*. Journal of Conflict Studies. <https://journals.lib.unb.ca/index.php/jcs/article/view/194/338>
- Van den Dungen, P. (2009). Erasmus: The 16th century's pioneer of peace education and a culture of peace. *Journal of East Asia and International Law*, 2(2), 409–432. <https://doi.org/10.14330/jeail.2009.2.2.05>
- Villán Durán, C. (2020). La paz como derecho humano. *Revista d'Humanitats*, (4), 24. <https://doi.org/10.34810/humanitatsn4id390860>

WEBGRAFIA

- Al Jazeera. (2026, 12 de maig). *Brink of war: US and Iranian calculations in new negotiations*.
<https://studies.aljazeera.net/en/policy-briefs/brink-war-us-and-iranian-calculations-new-negotiations>
- Associazione Francesco Bosi. (s. f.). *Luigi Sturzo e "La comunità internazionale e il diritto di guerra"*. <https://associazionefrancescobosi.it/sturzo-comunitainternazionale/>
- Bertha von Suttner Privatuniversität. (s. f.). *Die Waffen nieder!*
<https://suttneruni.at/de/universitaet/bertha-von-suttner/die-waffen-nieder>
- Catholic Ireland. (2012, 9 d'agost). *Conscientious objector: Franz Jägerstätter (1907-1943)*.
<https://www.catholicireland.net/conscientious-objector-franz-jaegerstaetter-1907-1943/>
- Centro de Información Regional de las Naciones Unidas [UNRIC]. (s. f.). *¿Qué es la Corte Internacional de Justicia y cómo funciona?* <https://unric.org/es/que-es-la-corte-internacional-de-justicia-y-como-funciona/>
- Cervetti, V. (2019, 13 de juny). *Luigi Sturzo e la guerra*. Sintesi Dialettica.
<https://www.sintesidialettica.it/luigi-sturzo-e-la-guerra-2/>
- Comunitat de Sant'Egidio. (s. f.). *El método de Sant'Egidio*.
<https://www.santEgidio.org/pageID/30428/langID/es/EL-M%C3%89TODO-DE-SANT-EGIDIO.html>
- Comunitat de Sant'Egidio. (s. f.). *La paz en Mozambique 1992-2017*.
<https://www.santEgidio.org/pageID/30384/langID/es/LA-PAZ-EN-MOZAMBIQUE-19922017.html>
- Comunitat de Sant'Egidio. (s. f.). *Mozambique y la Comunidad de Sant'Egidio: Treinta años después de los acuerdos de paz*.
<https://www.santEgidio.org/pageID/46329/langID/es/MOZAMBIQUE-Y-LA-COMUNIDAD-DE-SANT-EGIDIO-TREINTA-A%C3%91OS-DESPU%C3%89S-DE-LOS-ACUERDOS-DE-PAZ.html>
- Comunitat de Sant'Egidio. (s. f.). *Cómo promover la paz*.
<https://www.santEgidio.org/pageID/30056/langID/es/C%C3%93MO-PROMOVER-LA-PAZ.html>
- Cruz Roja Española. (2024, 12 de agosto). *Convenios de Ginebra: 75 años poniendo límites a los conflictos armados*. <https://www2.cruzroja.es/web/ahora/convenios-de-ginebra-75-anos-poniendo-limites-a-los-conflictos-armados>
- Encyclopaedia Britannica. (2024, 2 de febrer). *The Complaint of Peace*. Encyclopedia Britannica.

<https://www.britannica.com/topic/The-Complaint-of-Peace>

European Court of Human Rights. (2026). *Exhibition: René Cassin*.
<https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/exhibition-rene-cassin-20260327-bil>

Exaudi. (2022, 4 d'octubre). *Mozambique - Sant'Egidio: Se cumplen 30 años de la firma del histórico acuerdo que puso fin a la guerra civil*. <https://exaudi.org/es/mozambique-santEgidio-se-cumplen-30-anos-de-la-firma-del-historico-acuerdo-que-puso-fin-a-la-guerra-civil/>

Franciscan Media. (s. f.). *The Franciscan saints: Franz Jägerstätter*.
<https://www.franciscanmedia.org/franciscan-spirit-blog/the-franciscan-saints-franz-jagerstatter/>

Glatz, C. (2022, 12 de juliol). *Pope: Conscientious objector Bl. Franz Jägerstätter an example for youth*. Angelus News. <https://angelusnews.com/news/world/pope-francis-conscientious-objector-bl-franz-jagerstatter-an-example-for-youth/>

Global CMF. (s. f.). *Sant'Egidio: La diplomacia del humanismo*.
<https://un.globalcmf.com/santEgidio-la-diplomacia-del-humanismo/>

Human Rights Centre. (s. f.). *René Cassin: The father of the Universal Declaration of Human Rights*.
<https://www.humanrightscentre.org/blog/rene-cassin-father-universal-declaration-human-rights>

Lleó XIV. (2025, 28 d'octubre). *Discurs del Sant Pare en la trobada per la pau*. Libreria Editrice Vaticana.
<https://www.vatican.va/content/leo-xiv/es/speeches/2025/october/documents/20251028-meeting-pape.html>

Lleó XIV. (2026, 1 de gener). *Missatge del Sant Pare per a la 59a Jornada Mundial de la Pau*. La Santa Seu.
<https://press.vatican.va/content/salastampa/es/bollettino/pubblico/2025/12/18/181225a0.html>

Misión Verdad. (2024, 27 de mayo). *Corte Internacional de Justicia: entre sesgos, desacatos y abusos de poder*. <https://misionverdad.com/globalistan/corte-internacional-de-justicia-entre-sesgos-desacatos-y-abusos-de-poder>

Sorge, B. (2012). *Luigi Sturzo: Il pensiero politico*. Gnosis (2).
<https://gnosis.aisi.gov.it/sito/Rivista28.nsf/servnavig/25>

The Bertha von Suttner Project. (s. f.). *Bertha von Suttner (1843-1914)*. University of North Carolina at Chapel Hill. <https://hist259.web.unc.edu/bertha-von-suttner-1843-1914/>

The Catholic Weekly. (2019, 21 de desembre). *Luminous tale of Franz Jägerstätter, the martyr*

who defied Hitler. <https://catholicweekly.com.au/luminous-tale-of-franz-jagerstatter-the-martyr-who-defied-hitler/>